

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PRÁVNICKÁ

Katedra trestního práva

Diplomová práce

Zpětnost v trestním právu

Dalibor Lípa

Plzeň 2013

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracoval samostatně, za použití pouze pramenů a literatury v práci uvedených.

Plzeň, březen 2013

.....

Obsah:

1	Úvod	1
2	Pojem recidivy	2
2.1	Vysvětlení pojmu recidiva	2
2.2	Rozdělení recidivy	5
2.2.1	Rozdělení dle pojetí recidivy	5
2.2.2	Recidiva stejnorodá, nestejnorodá	7
2.2.3	Recidiva omezená, neomezená	8
2.2.4	Systematické třídění recidivy podle trestního zákoníku	9
2.3	Případy ve kterých se nejedná o recidivu	10
2.3.1	Recidiva zdánlivá	10
2.3.2	Ostatní případy, ve kterých se nejedná o recidivu	11
3	Historický vývoj právní úpravy	12
3.1	Rakouská právní úprava	12
3.2	Období po roce 1918	13
3.2.1	První republika	13
3.2.2	Právnícká dvouletka	13
3.2.3	Trestní zákon č. 140/1961	14
4	Úprava recidivy v trestním zákoníku	17
4.1	Současná úprava de lege lata	17
4.1.1	Recidiva jako přitěžující okolnost v trestním zákoníku	18
4.1.2	Recidiva a její vliv na zařazení odsouzeného do určitého typu věznice, k vykonání trestu odnětí svobody	22
4.1.3	Recidiva jako důvod k mimořádnému zvýšení trestu odnětí svobody	24
4.1.4	Recidiva, znak základních a kvalifikovaných skutkových podstat trestných činů	28
4.2	Recidiva v komparaci se souběhem a mnohostí trestných činů	34
4.2.1	Společné charakteristiky recidivy a souběhu	34
4.2.2	Rozdíly mezi souběhem a recidivou	35
4.2.3	Ostatní mnohost trestných činů	38
4.2.4	Pokračování v trestném činu	38

5	Recidiva z kriminologického a penologického pohledu	40
5.1	Pojem kriminologie a recidiva dle kriminologického pohledu	40
5.1.1	příčiny recidivního chování.....	41
5.2	Pojem penologie a recidiva dle penologického pohledu	43
5.2.1	Pojem trestu jeho význam, účel a funkce ve vztahu k recidivě.....	44
5.3	Profil recidivujícího pachatele.....	48
5.3.1	Osobnost recidivního pachatele.....	50
6	Prevence recidivy	54
6.1	Terciární prevence	55
6.1.1	Prevence recidivy v penitenciární fázi	55
6.1.2	Prevence recidivy v postpenitenciární fázi.....	57
6.1.3	Prevence recidivy u nebezpečných a chronických pachatelů.....	58
7	Úvahy o právní úpravě de lege ferenda.....	60
7.1	Recidiva a skutkové podstaty	61
8	Závěr.....	62
9	Summary	64
10	Použitá literatura a právní předpisy.....	65
10.1	Literatura	65
10.2	Články	66
10.3	Právní předpisy.....	66
10.4	Ostatní	67

1 Úvod

Tématem mojí diplomové práce je zpětnost v trestním právu. Pro zpětnost se rovněž běžně používá možná více vžitý pojem recidiva, přičemž v trestním právu je za recidivu považováno především opakování trestného činu pachatelem, který již byl dříve za spáchání trestného činu pravomocně odsouzen. Zpětnost je v trestním právu velice závažný fenomén, jehož spolehlivá identifikace, zkoumání a především reflexe v platné právní úpravě je pro správné fungování a pozitivní vývoj trestního práva jedním z esenciálních předpokladů.

V této práci se zaměřím na samotný pojem recidivy a její dělení z různých hledisek a úhlů pohledu, které umožňuje zpětnost lépe charakterizovat, kategorizovat a tudíž i chápat. Dále bude v práci následovat přiblížení historického vývoje právní úpravy recidivy, který přiblíží jednotlivé právní úpravy předcházející platnému trestnímu zákoníku a především jejich reflexi zpětnosti. Jádrem této práce a nejpodrobněji rozebíranou problematikou bude přirozeně současná právní úprava recidivy v trestním zákoníku a detailní rozbor konkrétních ustanovení, které s recidivou pracují, ať už jako přitěžující okolností, důvodem pro mimořádné zvýšení trestu, znakem skutkové podstaty či jako skutečností ovlivňující zařazení pachatele do věznice určitého typu. Jelikož se recidiva zařazuje mezi takzvané formy pluralitní trestné činnosti, bude v této části práce rovněž porovnána s dalšími takovými případy.

Recidiva je fenomén, který přesahuje oblast trestního práva a právní vědy do dalších vědních oborů, zejména kriminologie a penologie. Pohledu těchto oborů na recidivu a profilu pachatelů, kteří se recidivy dopouštějí, tedy takzvaným recidivistům bude věnována rovněž rozsáhlejší samostatná kapitola, kde bude mou snahou přinést poněkud ucelenější pohled na přístup těchto věd a osobnosti recidivních pachatelů.

Svou pozornost budu věnovat také prevenci recidivy, důležité zbrani v boji proti tomuto negativnímu kriminálnímu jevu. Závěrem práce se pokusím předložit svůj subjektivní názor a postoj k recidivě a recidivistům a nastínit možná řešení tohoto problému z pohledu de lege ferenda.

2 Pojem recidivy

2.1 Vysvětlení pojmu recidiva

Recidiva je v trestněprávní nauce označována též jako zpětnost, jedná se o významově shodné či zaměnitelné termíny a trestní praxe i teorie v nich nečiní rozdíl. Ačkoli pojem zpětnost je původní české slovo, častěji se v odborné literatuře setkáváme s pojmem recidiva a tento pojem je jistě i častěji používán například ve sdělovacích prostředcích, tudíž i širší neodborné veřejnosti je mnohem lépe znám nežli označení zpětnost, se kterým se setkáváme převážně v odborné literatuře. Dle mých vlastních poznatků a dotazování mohu soudit, že i na vysokoškolské půdě je pojem zpětnost, veřejnosti bez právního vzdělání takřka neznámý, ale pod názvem recidiva si většina veřejnosti představí poměrně rychle a přesně jeho význam.

Samotný původ slova recidiva pochází z latiny. Jedná se především o původní *recidivus*¹, což v překladu znamená obnovený nebo vracející se zpět a slovesného tvaru *recido*², který v přeloženém významu znamená obnovit, zpět padnout, připadnout. Překlad právního termínu *crimen recidivum*³, pak znamená znovu spáchaný týž trestný čin.

Recidiva obecně jako pojem, je tedy využívána k označení něčeho, nějaké události či stavu, který tu byl, pominul, ale opět se navrácí. Tento pojem není používán pouze v trestněprávní nauce, ale využívají ho různé vědní obory. Velice často se vyskytuje například v medicínské terminologii, kde se používá například ve spojitosti s znovu se navracející chorobou.⁴ Recidivou je tedy v různých oborech označován nějaký zpravidla negativní jev. V trestním právu jde o označení jevu společensky nežádoucího.⁵

¹ KÁBRT J., KUCHARSKÝ P., a kol. *Latinsko-český slovník*. V nakl. Leda vyd. 1. Praha: Leda, 2000, 576 s. ISBN 80-85927-82-9. s.430

² KÁBRT J., KUCHARSKÝ P., a kol. *Latinsko-český slovník*. V nakl. Leda vyd. 1. Praha: Leda, 2000, 576 s. ISBN 80-85927-82-9. s.430

³ KÁBRT J., KUCHARSKÝ P., a kol. *Latinsko-český slovník*. V nakl. Leda vyd. 1. Praha: Leda, 2000, 576 s. ISBN 80-85927-82-9. s.430

⁴ KRAUS, J A kol. *Nový akademický slovník cizích slov A-Ž*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2005, 879 s. ISBN 80-200-1351-2.

⁵ KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. *Kurs trestního práva: trestní právo hmotné : obecná část*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009, 834 s. Právnícké učebnice (C.H. Beck). ISBN 978-807-7400- 042-80.

V trestněprávním pojetí je recidiva zařazována pod takzvanou mnohost trestných činů, neboli pluralitní trestnou činnost. Jedná se o pluralitní trestnou činnost kvalifikovanou.

Za zpětnost neboli recidivu považuje trestněprávní nauka takovou situaci, kdy pachatel trestného činu spáchal znovu nějaký trestný čin popřípadě více trestných činů, přičemž nezáleží, zdali se jedná o činy nedbalostní či úmyslné a již byl v minulosti pro nějaký trestný čin pravomocně odsouzen odsuzujícím rozsudkem soudu. Předchozí pravomocné odsouzení soudem je zde tedy esenciálním znakem pro recidivu z trestněprávního pohledu. Odsuzujícím rozsudkem rozumíme konkrétní rozsudek trestního soudu, ve kterém je obžalovaný uznán vinným, je vyslovena vina za trestný čin a odsouzenému je uložen trest či ochranné opatření. Za odsuzující rozsudek se považuje také rozsudek, kterým je podmíněně upuštěno od potrestání s dohledem. Poměrně nový institut trestní příkaz má též vlastnosti odsuzujícího rozsudku.⁶ Jednou ze základních podmínek, kterou musí nabýt odsuzující rozsudek, jak již bylo zmíněno, je skutečnost, že odsuzující rozsudek či trestní příkaz za předchozí spáchaný trestný čin nabyl právní moci, neboli je pravomocný. Rozsudek v právní moci se tedy nalézá vměstnaný mezi spáchanými konkrétními trestnými činy. Právě právní moc je znakem recidivy, který ji odlišuje od další formy pluralitní trestné činnosti, která se nazývá souběh trestných činů. O souběh se narodil od recidivy jedná, pakliže pachatel spáchal dva nebo více trestných činů a to zásadně předtím než byl vynesena odsuzující rozsudek za kterýkoliv z těchto trestných činů, o podobný případ se bude jednat v případě takzvané nepravé recidivy, kdy nepůjde ani o souběh ani o pravou recidivu.⁷

Podrobnější komparaci recidivy a souběhu, budu věnovat větší pozornost v kapitole této práce, která se zabývá současnou právní úpravou recidivy v trestním zákoníku.

⁶ NOVOTNÝ, Oto. VANDUCHOVÁ, Marie. GŘIVNA, Tomáš. A kol. *Trestní právo hmotné*. 1. obecná část., 6. přepracované. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2010, 583 s. ISBN 978-80-7357-0

⁷ KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. *Kurs trestního práva: trestní právo hmotné : obecná část*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009, 834 s. Právnícké učebnice (C.H. Beck). ISBN 978-807-7400- 042-80.

Subjekt, tedy pachatel, který se dopouští recidivy, se nazývá recidivista. Recidivista je speciálním a velice nežádoucím typem pachatele trestné činnosti. Recidivující pachatel ovšem nemusí představovat ihned vysoce nebezpečného zločince, stačí pouze, aby naplňoval znaky recidivy, například spáchal v určitém časovém horizontu za splnění podmínek recidivy pouze nedbalostní trestné činy nižší společenské závažnosti. Na straně druhé bohužel existují skupiny takřka kariérních recidivistů, kteří pro společnost představují opravdovou hrozbu. Tito recidivisté se dají často podrobně kategorizovat podle druhů trestné činnosti, kterou páchají.

Zastoupení recidivujících pachatelů mezi odsouzenými a stíhanými osobami pravidelně meziročně kolísá, což je dáno řadou měnících se proměnných a řadou kriminogenních faktorů ve společnosti, které toto zastoupení ovlivňují. Jako zajímavý příklad lze jmenovat amnestii prezidenta republiky z počátku roku 2013.

Obecně by se dalo říci, že dle statistických údajů Ministerstva spravedlnosti ČR a Policie ČR se počet všech recidivujících pachatelů mezi stíhanými osobami za veškerou trestnou činnost na území České republiky za poslední desetiletí postupně kontinuálně zvyšoval, aby v roce 2012 činil počet recidivistů přibližně 50 procent z celkového počtu stíhaných osob,⁸ oproti přibližně 32 procentům v roce 2001.⁹ Musíme však mít na paměti, že tato čísla se vztahují k trestné činnosti obecně. Vzhledem ke konkrétním druhům trestné činnosti se tyto počty recidivujících pachatelů různě snižují nebo zvyšují a jejich zastoupení mezi stíhanými osobami se pohybuje v závislosti na druhu trestné činnosti, kterou páchají v rozmezí zhruba 30 až 60 procent.¹⁰ Již výše tohoto značně zjednodušeného srovnání, je jistě poněkud zneklidňující a pokládá řadu zajímavých otázek a nabízí možnost úvahy nad jejími příčinami.

Recidivující pachatelé a kriminologické aspekty recidivy budou podrobně rozebrány v dalších částech této práce.

⁸Dostupné z: <http://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2012.aspx>

⁹MAREŠOVÁ, Alena. *Kriminální recidiva a recidivisté: (charakteristika, projevy, možnosti trestní justice)*. Vyd. 1. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011, 302 s. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-807-3381-196

¹⁰CHROMÝ, Jakub. K právnímu pojetí recidivy v novém trestním zákoníku. *Trestněprávní revue*. 2009, roč. 8, č. 11, s. 325-358

2.2 Rozdělení recidivy

Fenomén recidivy je možno rozdělovat a třídit různými způsoby. Toto třídění jistě není bezpředmětné, neboť umožňuje fenomén recidivy lépe pochopit a zkoumat, i z hlediska různých dalších právu příbuzných a s ním spojených či navazujících věd. Takovými vědami, které s pojmem recidivy úzce pracují jsou například kriminologie nebo penologie či psychologie.

Odborná literatura třídí recidivu podle různých kritérií a jednotliví autoři používají ne vždy stejnou klasifikaci. V této části práce bych se rád pokusil zpřehlednit jednotlivé používané třídění recidivy na základě různých hledisek a prismatickým jednotlivých přístupů, které se vyskytují v odborné literatuře, jako je například rozdělování podle pojetí recidivy jednotlivými vědními obory, nebo třídění zpětnosti dle trestněprávní teorie.

2.2.1 Rozdělení dle pojetí recidivy

Toto třídění můžeme použít vzhledem k oboru lidské činnosti či vědnímu oboru, který se recidivou zabývá. K recidivě tyto obory přistupují s ohledem na své zaměření. Dochází tedy k tomu, že jednotlivé přístupy vnímají pojem recidiva odlišně a to co považují za recidivu se od sebe více či méně odlišuje. Pojem recidivy používaný vzhledem k jednomu pojetí, nemusí znamenat, že dle ostatních přístupů se bude jednat také o recidivu. Rozdělení z tohoto hlediska lze učinit na pojetí trestněprávní, penologické, ke kterému je přiřazováno též pojetí penitenciární¹¹ a pojetí kriminologické.

2.2.1.1 Trestně právní pojetí recidivy

Pohled z hlediska trestněprávního je pro tuto práci jak již z jejího názvu vyplývá stěžejní a nejdůležitější a prochází celým jejím obsahem. Toto pojetí je poměrně úzce vymezeno a za recidivu neboli zpětnost je, jak již bylo řečeno, označován případ, kdy pachatel trestného činu, který byl již dříve za trestný čin pravomocně odsouzen, spáchá trestný čin nový.¹²

¹¹ KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. *Kurs trestního práva: trestní právo hmotné : obecná část*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009, 834 s. Právnické učebnice (C.H. Beck). ISBN 978-807-7400-042-80.

¹² NOVOTNÝ, František a Josef SOUČEK. *Trestní právo hmotné*. 3. rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, 393 s. ISBN 978-807-3802-912.

2.2.1.2 Penologické a penitenciární pojetí recidivy

Ačkoliv se tyto přístupy v literatuře vzhledem k přístupu k recidivě často spojují dohromady, neboť pro oba je z hlediska recidivy stěžejní pachatel, který se již ocitl minimálně podruhé, ale i vícekrát ve výkonu trestu odnětí svobody a tím pojmají recidivu i nejúzkoprofilovějším způsobem, protože k pravomocnému odsouzení přidávají ještě právě tento prvek, není jejich pojetí recidivy zcela shodné.¹³

Zatímco penologie je věda, která se zabývá trestními sankcemi všeobecně, jejich různými druhy. Vzhledem k recidivě se zaměřuje na vztah trestu a pravděpodobnosti opakování trestného činu pachatelem, zkoumá tedy, do jaké míry jsou tresty efektivní a jak působí na pachatele. Penitenciáristika soustředí svůj zájem takřka výlučně na trest nepodmíněného odnětí svobody. Význam pro trestní právo má recidiva penologická především při posuzování, jaký trest bude pachateli uložen, zatímco recidiva penitenciární se uplatní při rozhodování o umístění pachatele do konkrétního typu věznice, kde bude vykonávat výkon trestu nepodmíněného odnětí svobody.¹⁴

2.2.1.3 Kriminologické pojetí recidivy

Kriminologický přístup k recidivě pojímá danou problematiku nejobširněji. Kriminologie pracuje s termínem kriminální recidiva. Autoři odborné literatury se v pojmání kriminální recidivy poněkud rozcházejí, když někteří ji definují takřka stejně jako recidivu v trestněprávním pojetí jako například Otakar Suchý v již starší literatuře.¹⁵ Dalším verze kriminologického pojetí recidivy zahrnuje nejen recidivu z legálního pohledu, ale přibírá též ostatní formy pluralitní trestné činnosti, neboť pro znak kriminální recidivy nevyžaduje přítomnost předchozího odsouzení pachatele za trestný čin. Esenciálním požadavkem se stává především skutečnost, že pachatel trestnou činnost opakuje.¹⁶

¹³ KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. *Kurs trestního práva: trestní právo hmotné : obecná část*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009, 834 s. Právnícké učebnice (C.H. Beck). ISBN 978-807-7400- 042-80.

¹⁴ KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. *Kurs trestního práva: trestní právo hmotné : obecná část*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009, 834 s. Právnícké učebnice (C.H. Beck). ISBN 978-807-7400- 042-80.

¹⁵ SUCHÝ, O. *Recidiva. Komparativní studie*. Praha : VÚK, 1971

¹⁶ KUČHTA, J., VÁLKOVÁ H., *Základy kriminologie a trestní politiky*. Vyd. 1. Praha: C.H. Beck, 2005, 568 s. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 80-717-9813-4.

2.2.2 Recidiva stejnorodá, nestejnorodá

Recidiva se dále rozděluje na stejnorodou a nestejnorodou, přičemž se při tomto dělení vychází z povahy trestných činů, které byly spáchány.

2.2.2.1 Stejnorodá recidiva, druhová

Stejnorodá recidiva je podrobněji tříděna na recidivu druhovou, ke které dochází, pakliže pachatel opakovaně páchá trestné činy, jimiž útočí na individuální objekty, které jsou různé, naplňuje různé skutkové podstaty trestných činů, ale tyto trestné činy spojuje společný objekt druhový. Může se jednat například o trestné činy, jejichž druhovým objektem je svoboda pohybu, svoboda domovní nebo svoboda rozhodování.¹⁷

2.2.2.2 Stejnorodá recidiva, skupinová

Skupinová recidiva je podobná recidivě druhové. Pachatel zde opakovaně naplňuje různé skutkové podstaty trestných činů, avšak skupinový objekt, na který útočí je v tomto případě totožný. Může se jednat například o zájem na ochraně majetku nebo lidského života a zdraví.¹⁸

2.2.2.3 Stejnorodá recidiva, speciální

V případě speciální recidivy se jedná o recidivu zpravidla společensky nejvíce škodlivou. Její páčání se stává nejvíce nežádoucí, neboť vykazuje vysokou míru specializace. Je často páčána chronickými recidivisty, kteří bývají takzvanými zločinci z povolání. Jedná se o pachatele, kteří se specializují na jednotlivé konkrétní trestné činnosti, jakými bývají například prodej nebo výroba narkotik, krádeže automobilů, kuplířství či nájemné vraždy. Tito pachatelé bývají často profesionalizovaní a nejvíce nebezpeční.¹⁹

¹⁷ KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. *Kurs trestního práva: trestní právo hmotné : obecná část*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009, 834 s. Právnícké učebnice (C.H. Beck). ISBN 978-807-7400- 042-80. s. 350

¹⁸ KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. *Kurs trestního práva: trestní právo hmotné : obecná část*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009, 834 s. Právnícké učebnice (C.H. Beck). ISBN 978-807-7400- 042-80.s. 350

¹⁹ KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. *Kurs trestního práva: trestní právo hmotné : obecná část*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009, 834 s. Právnícké učebnice (C.H. Beck). ISBN 978-807-7400- 042-80. s. 351

O speciální recidivu se tedy jedná, pakliže pachatel neustále znovu naplňuje skutkovou podstatu konkrétního trestného činu, tedy trestný čin opakuje, útočí na stále stejný individuální objekt, přičemž se ale nejedná o trestný čin páchaný jako pokračování.²⁰

2.2.2.4 Nestejnorodá recidiva

K nestejnorodé recidivě dochází, jestliže se pachatel dopouští opakovaně trestných činů poté, co byl již za trestný čin pravomocně odsouzen, ale tyto jednotlivé činy nespojují společné rysy, tedy především objekt na který pachatel útočí. O nestejnorodou recidivu se tedy z logiky věci bude a contrario jednat v těch případech kde nebude docházet k recidivě stejnorodé.²¹

V mnoha případech vyskytujících se v trestní praxi však dochází ke kombinaci jak recidivy stejnorodé tak nestejnorodé zejména u pachatelů trestné činnosti, kteří jsou často trestáni a páchají široce trestnou činnost. Příkladem může být pachatel, který spáchal trestné činy podvodu a kuplířství za které byl pravomocně odsouzen, poté spáchal opět trestný čin podvodu. Tento nový trestný čin bude ve vztahu speciální recidivy stejnorodé k předchozímu trestnému činu podvodu a zároveň ve vztahu recidivy nestejnorodé vzhledem k minulému spáchanému trestnému činu kuplířství.²²

2.2.3 Recidiva omezená, neomezená

Zpětnost se rozděluje na omezenou a neomezenou podle kritéria běhu času. Z hlediska zákona se takto třídí recidiva v závislosti na uplynutí nějaké doby, která uplynula od doby pravomocného odsouzení za trestný čin do doby opětovného spáchání trestného činu. Tato doba může být buďto určitá a nebo neurčitá.

²⁰ KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. *Kurs trestního práva: trestní právo hmotné : obecná část*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009, 834 s. Právnícké učebnice (C.H. Beck). ISBN 978-807-7400- 042-80. s.351

²¹ KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. *Kurs trestního práva: trestní právo hmotné : obecná část*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009, 834 s. Právnícké učebnice (C.H. Beck). ISBN 978-807-7400- 042-80. s. 351

²² KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. *Kurs trestního práva: trestní právo hmotné : obecná část*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009, 834 s. Právnícké učebnice (C.H. Beck). ISBN 978-807-7400- 042-80. s. 351

2.2.3.1 Recidiva omezená

O recidivu časově omezenou půjde především tehdy, jestliže skutková podstata trestného činu předjímá jako svůj obligatorní znak rozhodnou dobu, ve které musí být trestný čin páchan od předchozího odsouzení. Pakliže tato doba marně uplyne, tedy bude trestný čin spáchán později, již nebude tuto skutkovou podstatu možno naplnit.²³

2.2.3.2 Recidiva neomezená

Recidiva časově neomezená se vztahuje především k pojmu přitěžujících okolností a nebo tam kde kvalifikované skutkové podstaty vyžadují, aby byl trestný čin spáchán opětovně, bez toho aby byla blíže určena doba, ve které se tak musí stát. Problematika vztahu skutkových podstat a recidivy je poněkud obsáhlejší a podrobněji bude rozebrána v části práce, která se zabývá platnou právní úpravou²⁴

2.2.4 Systematické třídění recidivy podle trestního zákoníku

Recidivu můžeme konečně třídit také podle jejího zařazení v trestním zákoníku.²⁵ Rozdělení v tomto případě kopíruje nejzákladnější rozdělení trestního zákoníku na dvě části a to obecnou část a zvláštní část. Recidivu lze takto poměrně dobře, právě dle kritéria zdali je zařazená v části zvláštní nebo obecné trestního zákoníku, rozdělit.

2.2.4.1 Recidiva v části obecné trestního zákoníku

S recidivou se v obecné části trestního zákoníku pracuje rovněž obecně, je reflektována celkem ve třech paragrafech obecné části. Konkrétně trestní zákoník upravuje recidivu jako obecnou přitěžující okolnost, dle § 42 pís. p). Recidiva je zohledněna též jako předpoklad pro použití institutu mimořádného zvýšení trestu odnětí svobody v § 59. V posledním případě se s ní pracuje co by s okolností,

²³ KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. *Kurs trestního práva: trestní právo hmotné : obecná část*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009, 834 s. Právnícké učebnice (C.H. Beck). ISBN 978-807-7400- 042-80. s. 352

²⁴ KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. *Kurs trestního práva: trestní právo hmotné : obecná část*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009, 834 s. Právnícké učebnice (C.H. Beck). ISBN 978-807-7400- 042-80. s. 352

²⁵ Zákon č. 40/2009 Sb. Trestní zákoník, v platném znění

kteřá je podmiňující pro pachatelovo zařazení do konkrétního typu věznic v rámci výkonu trestu nepodmíněného odnětí svobody dle § 56.²⁶

2.2.4.2 Recidiva v části zvláštní trestního zákoníku

Recidiva je ve zvláštní části trestního zákoníku obsažena jako znak jednotlivých skutkových podstat a to především kvalifikovaných skutkových podstat. Jako ilustraci lze uvést například trestného činu týrání zvířat § 302 odst. 2 písm. a) jako kvalifikovanou skutkovou podstatu, která pro přísnější potrestání pachatele požaduje, aby tento čin spáchal znovu po odsouzení v posledních třech letech,²⁷ nebo trestný čin mučení a jiného nelidského a krutého zacházení § 149 v odst. 2 písm. e) kde se vyžaduje pouze opětovné spáchání tohoto trestného činu.²⁸

2.3 Případy ve kterých se nejedná o recidivu

Po proběhnuvším podrobném osvětlení pojmu recidiva a jejím třídění, je namístě zmínit případy, kdy se dle nastavených kritérií o recidivu jednat nebude, ačkoliv by se tak mohlo v několika případech zdát. Tyto případy je důležité mít na paměti pro správné posuzování zpětnosti zejména, aby nebyli nesprávnou interpretací, přičítány k tíži potenciálního pachatele.

2.3.1 Recidiva zdánlivá

Recidiva zdánlivá spadá stejně jako recidiva nebo souběh do kategorie takzvané pluralitní trestné činnosti. V literatuře se pro ni používá označení též nepravá recidiva nebo mnohost trestných činů *sui generis*. Jedná se o ni v případě, kdy pachatel neboli obviněný spáchal trestný čin v rámci doby, kdy již byl sice odsouzen pro svoji předchozí trestnou činnost, ale rozsudek toho času ještě z nějakého důvodu nenabyl právní moci. Jsou to konkrétně případy, kdy byl vyhlášen odsuzující rozsudek nebo rozsudek, kterým se podmíněně upustilo od potrestání a pachatel spáchal trestný čin dříve, než se tyto rozsudky stali pravomocnými. V případě trestního příkazu se jedná o dobu spáchání trestného

²⁶ KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. *Kurs trestního práva: trestní právo hmotné : obecná část*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009, 834 s. Právnícké učebnice (C.H. Beck). ISBN 978-807-7400- 042-80. s 358

²⁷ Zákon č. 40/2009 Sb. Trestní zákoník, v platném znění

²⁸ KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. *Kurs trestního práva: trestní právo hmotné : obecná část*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009, 834 s. Právnícké učebnice (C.H. Beck). ISBN 978-807-7400- 042-80. s. 358

činu pachatelem, mezi doručením trestního příkazu a dobou kdy trestní příkaz nabude právní moci.

Zdánlivá recidiva se svou povahou jistě více blíží recidivě pravé, nežli souběhu, neboť k odsouzení pachatele, byť nepravomocnému došlo a pachatel byl tedy narozdíl od souběhu jistým způsobem varován. Tato podobnost vede logicky též k tomu, že se na tuto specifickou mnohost trestných činů použijí přiměřeně pravidla používaná pro pravou recidivu.²⁹

2.3.2 Ostatní případy, ve kterých se nejedná o recidivu

O recidivu se nadále nebude jednat v případě odsouzení pachatele trestného činu cizozemským soudem, tuzemský soud může však tuto okolnost považovat jako přitěžující, především tehdy jestliže bylo toto odsouzení zaneseno do českého trestního rejstříku a čin spolu s trestem, který byl za takovýto trestný čin uložen svou závažností tento postup dostatečně odůvodňuje, toto nebude platit v případě rozhodnutí soudů členských států Evropské unie, o kterých bude pojednáno dále.³⁰

Recidivou též nemůže být trestný čin spáchaný po uložení trestu, který byl udělen za přestupek, nebo jiný druh správního deliktu a to hlavně proto, že se nejedná o trestné činy. Ostatní formy pluralitní trestné činnosti, které již byly zmiňovány jako především souběh, též nemohou být zároveň recidivou³¹ a o jejich bližším rozlišení bude v práci ještě podrobněji pojednáno později.

²⁹ KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. *Kurs trestního práva: trestní právo hmotné : obecná část*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009, 834 s. Právnícké učebnice (C.H. Beck). ISBN 978-807-7400- 042-80. s. 359

³⁰ KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. *Kurs trestního práva: trestní právo hmotné : obecná část*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009, 834 s. Právnícké učebnice (C.H. Beck). ISBN 978-807-7400- 042-80. s.358

³¹ KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. *Kurs trestního práva: trestní právo hmotné : obecná část*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009, 834 s. Právnícké učebnice (C.H. Beck). ISBN 978-807-7400- 042-80. s. 359

3 Historický vývoj právní úpravy

V této kapitole bych rád přiblížil vývoj právní úpravy recidivy v rámci trestněprávní úpravy. Historický vývoj právního pojetí recidivy se pokusím zpracovat přibližně od poloviny 19. století, tedy ještě včetně doby kdy byly České země součástí Rakousko – Uherské monarchie. Starší právní úpravu nežli z 19. století na našem území v rámci opakování trestných činů v dnešním pojetí recidivu, jsem se rozhodl z důvodu kapacitního rozsahu práce zde nereflektovat, též i proto, že nejvýznamnější rozvoj práva směrem k dnešním moderním úpravám nastal dle mého soudu právě ve století 19. Vývoj právní úpravy recidivy bude zohledněn až do přijetí našeho v současnosti platného trestního zákoníku, tedy zákona č. 40/2009.

3.1 Rakouská právní úprava

Již Rakouská trestněprávní úprava, tedy úprava pro naše území platná až do roku 1918 a na základě recepce i dále, zohledňovala fenomén recidivy. Recidiva se objevuje jako přitěžující okolnost v trestním zákoně, který byl přijat v rámci císařského patentu z 27. května roku 1952 který doplnil původní rakouský trestní zákon z roku 1803. Celým názvem byl zákon označován jako č. 117/1952 Řz. Zákon trestní, o zločinech, přečinech a přestupcích. V platnost tento zákon vstoupil 1. září 1952. Konkrétně je recidiva reflektována jako zvláštní přitěžující okolnost v § 44 písm. c) takto: „*když byl zločinec již pro stejný zločin trestán.*“³²

Také v části zákona věnované přečinům a přestupkům byla v § 263 písm. b) jako okolnost přitěžující uvedena věta: „*opakuje-li se trestný čin, ačkoliv pachatel pro stejný přečin nebo pro stejný přestupek již byl trestán.*“ Vzhledem k přitěžujícím okolnostem bylo dle § 250 tohoto zákona možno trest zostřit, a také zostřit vězení dle § 253.³³

³² 17/1852 Řz. - 117/1852 Řz. - Zákon trestní o zločinech, přečinech a přestupcích

³³ MAREŠOVÁ, Alena. *Kriminální recidiva a recidivisté: (charakteristika, projevy, možnosti trestní justice)*. Vyd. 1. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011, 302 s. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-807-3381-196 s. 69-80

3.2 Období po roce 1918

3.2.1 První republika

V rámci vzniku samostatné Československé republiky došlo k recepci rakouského práva a to zákonem Národního výboru československého č. 11/1918 Sb. z. a n., o zřízení samostatného státu československého, z 28. října 1918.

Tímto zákonem byl přejet i výše zmíněný rakouský trestní zákon, který platil na našem území s několika změnami až do roku 1950.³⁴

3.2.2 Právníková dvouletka

Po Únoru roku 1948 došlo vedení komunistické strany, která se právě dostala k moci, k názoru, že je třeba radikálně přepracovat dosud platné zákony v rámci takzvané právníkové dvouletky, tak aby lépe odpovídaly novému politickému zřízení.³⁵

V trestně právní oblasti byl výsledkem této činnosti trestní zákon č. 86/1950. Zákon nabyl účinnosti k 1. říjnu 1950. Recidiva zde byla reflektována jako přitěžující okolnost v rámci § 20 pís. e) tak, že pachatel: „*byl již pro trestný čin stejného druhu odsouzen.*“³⁶ Zajímavé tedy je, že tato úprava se vztahovala pouze na stejnorodou recidivu, nikoliv obecnou. Trestání recidivy zde bylo pojato pouze v rámci jejího vnímání jako přitěžující okolnosti, kdy se postupovalo dle § 19 odst. 1. Tento zákon byl beze změn těchto ustanovení účinný do konce roku 1961.

Zákonodárci v oblasti trestního práva v socialistických zemích zpočátku fenomén recidivy značně podcenili. Velice mylně, ovšem v konsensu s tehdejší ideologií, se domnívali, že v socialistickém státě bude zločinnost významně klesat a spolu s ní i nebezpečnost výskytu recidivy. Záhy bylo však zjištěno, že jejich předpoklady byly chybné, a že pachatelé páchající recidivu se na počtu odsouzených podílejí

³⁴ MAREŠOVÁ, Alena. *Kriminální recidiva a recidivisté: (charakteristika, projevy, možnosti trestní justice)*. Vyd. 1. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011, 302 s. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-807-3381-196 s. 69 - 80

³⁵ KUKLÍK, J. a kol., *Dějiny československého práva: 1945-1989*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2011, 426 s. ISBN 978-808-7284-179 s. 230

³⁶ Zákon č. 86/1950 sb. trestní zákon

přibližně 40 procenty. Tento fakt vedl na počátku 60. let k zavedení institutu zvlášť nebezpečných recidivistů v mnoha státech takzvaného východního bloku.³⁷

3.2.3 Trestní zákon č. 140/1961

Trestní zákon č. 140/1961 nabyl účinnosti 1. ledna roku 1962, prošel mnohokrát několika podstatnými novelizacemi, zejména v období po roce 1989 a nahradil ho až náš současný trestní zákoník.

Tento trestní zákon už na fenomén recidivy reagoval podstatně lépe a komplexněji a recidivující pachatelé tak mohli být přísněji a lépe postihováni vzhledem k jejich trestné činnosti.

Recidiva zde byla nejprve upravena v § 34 písm. j) jako pro pachatele přitěžující okolnost. Bylo zde stanoveno, že předchozí odsouzení pachatele za trestný čin je přitěžující okolností recidivy a zároveň, že k ní ale nelze přihlížet při výměře trestu, pokud recidiva podmiňuje použití přísnějšího trestu či je přímo zákonným znakem konkrétního trestného činu. Rozdíl vzhledem k předcházející úpravě z roku 1950 shledáváme především v tom, že se již nevyžaduje spáchání trestného činu stejného druhu a tato úprava tak postihuje recidivu obecně, tedy jak různé typy recidivy stejnorodé, tak zpětnost nestejnorodou.³⁸

Zákon 140/1961 zavádí zcela nově speciální kategorii pachatelů trestné činnosti, takzvaných zvlášť nebezpečných recidivistů. Tyto zvlášť nebezpečné recidivisty definuje tento trestní zákon v § 41. Takovýmto recidivistou byl pachatel označen, jednak jestliže páchal zvlášť závažné úmyslné trestné činy podle písmena a) § 41, a pak jestliže pachatel páchal soustavně činy téže povahy dle písmena b) § 41. Oproti pojetí recidivy jako přitěžující okolnosti, zde musí k předchozímu odsouzení přistoupit předchozí potrestání pachatele, respektive alespoň z části vykonaný trest odnětí svobody jak si zákon v tomto případě přímo žádá. Pakliže byl pachatel uznán, jako zvlášť nebezpečný recidivista znamenalo to pro něj podle § 42 značné zvýšení výše trestu odnětí svobody, v návaznosti na trestní sazbu

³⁷ SOLNAŘ, V., FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D., VANDUCHOVÁ, M. *Systém českého trestního práva*. Část III. Tresty a ochrana opatření. Vyd. 1. Praha: Novatrix, 2009, [942] p. ISBN 978-802-5440-339, s. 212 .

³⁸ MAREŠOVÁ, Alena. *Kriminální recidiva a recidivisté: (charakteristika, projevy, možnosti trestní justice)*. Vyd. 1. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011, 302 s. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-807-3381-196 s. 69 - 80

stanovenou u konkrétního trestného činu ve zvláštní části zákona a též zostření podmínek pro případné podmíněné propuštění z vězení.³⁹

V roce 1990 prostřednictvím zákona č. 175/1990 Sb., proběhla významná novelizace trestního zákona, včetně ustanovení týkajících se recidivy. Za zvlášť nebezpečného recidivistu neměl být nadále považován pachatel, který soustavně páchá trestné činy téže povahy. Do budoucna se jako na zvlášť nebezpečné recidivisty mělo hledět pouze na pachatele, opakovaně páchající trestné činy zvlášť závažné. Novelizace též přinesla omezení výjimečného trestu odnětí svobody, respektive umožňovala uložit ho do maximální horní hranice dvaceti pěti let

K zdůraznění materiálního vnímání recidivy jako přitěžující okolnosti v tomto zákoně došlo novelou zákona č. 253/1997 Sb. Demonstrativní výčet okolností v § 34 písm. j) sloužících k vedení soudu k závěru, nepovažovat předchozí odsouzení jako okolnost přitěžující, byl doplněn a zohledňoval povahu trestného činu, za který byl v předchozí době odsouzen například vzhledem k provedení, následkům či okolnostem za kterých byl daný trestný čin spáchán.⁴⁰

Novelizací trestního zákona provedenou zákonem č. 112/1998 Sb. se v §187a zavedl nový trestný čin nedovolené výroby a držení omamných a psychotropních látek a jedů. Tento trestný čin byl nově zahrnut i do demonstrativního výčtu případů, kdy soud nemusí předchozí odsouzení považovat za přitěžující okolnost, jestliže se tohoto trestného činu znovu dopustil pachatel proto, že se oddává zneužívání omamných nebo psychotropních látek a jedů.⁴¹

Změnu postavení nebezpečných recidivistů a jejich možný přísnější postih přinesla novela trestního zákona č. 320/2006 Sb. Tato novelizace umožnila prostřednictvím § 29 odst. 4. trestního zákona uložit zvlášť nebezpečným recidivistům, kteří se dopustili opakovaně v zákoně taxativně vymezeného závažného násilného trestného činu, a zároveň byli již v minulosti za takovýto trestný čin potrestáni, uložit přísnější postih.

³⁹ MAREŠOVÁ, Alena. *Kriminální recidiva a recidivisté: (charakteristika, projevy, možnosti trestní justice)*. Vyd. 1. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011, 302 s. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-807-3381-196, s. 69 - 80

⁴⁰ Zákon č. 140/1961 Sb. Trestní zákon, ve znění novely 253/1997 Sb. §34 písm. j)

⁴¹ Zákon č. 140/1961 Sb. Trestní zákon, ve znění novely 253/1997 Sb. §34 písm. j)

Takto novelizovaná právní úprava byla inspirována zahraničními právními řády, především právním řádem Spojených států amerických, Velké Británie ale i Slovenska. Tyto státy totiž ve svých právních řádech upravují takzvaný princip třikrát a dost. Tento princip je odvozován od trestní politiky těchto států, která je vůči recidivistům velice tvrdá. Tento přístup zmiňovaných států k recidivistům se v trestní politice, kterou tyto státy prosazují označuje termínem takzvané nulové tolerance.⁴²

Trestní zákon č. 140/1961 Sb. pozbyl účinnosti 1. ledna roku 2010, kdy ho nahradil v současnosti účinný trestní zákoník č. 40/2009 Sb., jehož podrobný rozbor vzhledem k úpravě recidivy následuje v další kapitole.

⁴² NOVOTNÝ, František a Josef SOUČEK. *Trestní právo hmotné*. 3. rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, 463 s. ISBN 978-807-3802-912

4 Úprava recidivy v trestním zákoníku

V této části práce bych se rád podrobně zaměřil na recidivu, tak jak jí upravuje současný trestní zákoník, neboť mnoho ustanovení bylo významně přepracováno a současný právní stav je pro tuto práci jedním z nejpodstatnějších hledisek. Jednotlivé podkapitoly týkající se výskytu fenoménu recidivy v trestním zákoníku, budou řazeny podle postupné reflexe recidivy v tomto zákoníku směrem od obecné části k části zvláštní. Rovněž zde bude detailněji rozebrán rozdíl mezi úpravou recidivy, souběhu a ostatních případů plurality trestné činnosti.

4.1 Současná úprava *de lege lata*

Současný trestní zákoník je ve Sbírce zákonů uveden pod č. 140/2009, účinnosti nabyl 1. ledna 2010. Oproti předchozí úpravě z roku 1961 přináší podstatné změny v pojetí trestního práva a celkovou modernizaci základního trestněprávního předpisu pro 21. století. Trestní zákoník má novou systematizaci a vzhledem k předchozímu trestnímu zákonu upouští od materiálně-formálního pojetí trestného činu a přechází na formální pojetí trestného činu. V mnoha ohledech a velmi významně právě v oblasti úpravy recidivy, dochází ke změnám dikce zákona a oproti minulému zákonu též k zpřísnění trestní represe a přísnějšímu trestání konkrétních trestných činů.

Recidivu současný trestní zákoník reflektuje jako závažný důvod ke zpřísnění trestu. Konkrétně s ní pracuje jako s obecnou přitěžující okolností, zákonným znakem základní skutkové podstaty trestného činu, zákonným znakem kvalifikované podstaty trestného činu, důvodem pro mimořádné zvýšení trestu odnětí svobody u zvlášť závažných zločinů a jako předpokladem ovlivňujícím zařazování odsouzeného do věznice určitého typu při výkonu trestu odnětí svobody.⁴³

Narozdíl od minulého trestního zákona z roku 1961 vypouští nový trestní zákoník ustanovení o zvlášť nebezpečných recidivistech. Podobné ustanovení se nevyskytuje ani v jiných trestněprávních úpravách zemí Evropské unie. Podle důvodové zprávy k trestnímu zákoníku byl tento institut považován za relik

⁴³ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník: komentář I.* § 1 až 139, 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2012, 1464 s. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-428-5, 570.s

trestněprávního zákonodárství zemí, které spadali do bývalého východního bloku. Od začátku devadesátých let byl z právních řádů napříč těmito zeměmi odstraňován. Kupříkladu na Slovensku tento institut zrušili již v roce 2005 novým trestním zákonem. Jedním z hlasitých kritiků tohoto institutu byl v minulosti též Ústavní soud České republiky, například v nálezů ze dne 13.5.2004, spis. zn. IV. US 396/03, publikovaném pod č. 72 ve sv. 33 Sb. nálezů a usnesení US ČR.⁴⁴

4.1.1 Recidiva jako přitěžující okolnost v trestním zákoníku

Recidiva je jako jedna z demonstrativního výčtu přitěžujících okolností v trestním zákoníku upravena v § 42 písm. p). Jako přitěžujících okolnost má recidiva postavení jedné z nejdůležitějších přitěžujících okolností a její aplikace bývá také jednou z nejčastějších. Recidiva je sto významně ovlivnit druh a výměru trestu v pachatelův neprospěch, přičemž blíže vystihuje osobu pachatele a trestný čin. Ovlivňuje eventuální šanci na nápravu pachatele a relevanci trestného činu. Často podává svědectví o tom, že pachatel i vzhledem k předcházejícím odsouzením nejeví známky pozitivní nápravy.⁴⁵

Znění § 42 písm. p), zahrnuje recidivu obecnou, vzhledem ke které stačí před spáchaným trestným činem proběhnuvší pouze předchozí pravomocné odsouzení pro jakýkoliv trestný čin, a to i pro čin nedbalostní. Tak recidivu druhovou i speciální. Jako přitěžující okolnost je považována recidiva stejnorodá i nestejnorodá, z toho důvodu, že zákonodárce při tvorbě tohoto ustanovení vycházel ze zkušenosti, že v praxi často dochází i k velmi závažným případům nestejnorodé recidivy. Takto závažná nestejnorodá recidiva se nezřídka kdy svým významem vyrovnává, či přibližuje i případům recidivy stejnorodé. Pachatelé takovéto závažné nestejnorodé recidivy, jsou často z kategorie společensky nepřizpůsobivých a páchají závažné trestné činy napříč spektrem, jako trestné činy násilné, sexuální či závažné majetkové.⁴⁶

U recidivy nahlížené jako přitěžující okolnost, není vyžadováno, aby opakované trestné činnosti předcházelo pachatelovo předchozí potrestání. Dřívější výkon

⁴⁴ MAREŠOVÁ, Alena. *Kriminální recidiva a recidivisté: (charakteristika, projevy, možnosti trestní justice)*. Vyd. 1. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011, 302 s. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-807-3381-196 s. 7- 19

⁴⁵ CHROMÝ, Jakub. K právnímu pojetí recidivy v novém trestním zákoníku. *Trestněprávní revue*. 2009, roč. 8, č. 11, s. 325-358

⁴⁶ NOVOTNÝ, František a Josef SOUČEK. *Trestní právo hmotné*. 3. rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, 464 s. ISBN 978-807-3802-912

alespoň části uloženého trestu zde tedy není podstatný. Pro posouzení recidivy jako přitěžující okolnosti postačuje existence zmiňovaného předchozího pravomocného odsouzení.⁴⁷

O recidivu ve smyslu § 42 písm. p), se obecně nebude jednat, pakliže byla na předchozí odsouzení uplatněna zákonná fikce, že na pachatele se hledí, jakoby nebyl odsouzen (podle § 46 odst. 3, TZ), a rovněž tehdy, kdy výrokem soudu bylo dřívější odsouzení zahlazeno (podle § 105 a 106 TZ), dále též dle § 35 z. 218/2003 Sb.,⁴⁸ a i v případech pokud se jednalo o zahlázení dle dřívějšího zákona.⁴⁹ Jestliže nastane tato situace, není vyloučeno, aby k ní soud při posuzování nového trestného činu přihlédl, protože pachatel v minulosti trestný čin spáchal. Nemůže se však jednat o recidivu. Závažnost této okolnosti v případě spáchání trestného činu tedy bude pro soud menšího významu nežli v případě existujícího odsouzení. V těchto případech, by se měl obecně ukládat mírnější trest, než pokud by šlo o přitěžující okolnost recidivy dle § 42 písm. p), již z toho důvodu aby zbytečně nedocházelo k oslabování institutu zahlázení odsouzení.^{50 51}

Nadále bude třeba posuzovat aplikaci přitěžující okolnost recidivy dle § 42 písm. p), jestliže půjde o rozhodnutí cizozemského soudu. V těchto případech bude zejména signifikantní, jestliže se bude jednat o odsuzující rozsudek soudu členského státu Evropské unie, či jiného cizozemského soudu.

Jestliže půjde o odsuzující rozhodnutí cizozemského soudu mimo členský stát Evropské unie, toto odsouzení nebude zahlazeno a soudu bude známo, je možné, aby ho tuzemský soud zohlednil jako obecnou přitěžující okolnost, především pokud bude takovéto odsouzení dopadat na trestný čin, který je trestný i podle českého právního rádu a v evidenci Rejstříku trestů bude takové odsouzení zaznamenáno. V tomto případě však nepůjde o přitěžující okolnost recidivy ve smyslu § 42 písm. p).

⁴⁷ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník: komentář I.* § 1 až 139, 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2012, 1464 s. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-428-5, 571.s

⁴⁸ Zákon č. 218/2003 Sb. O soudnictví ve věcech mládeže

⁴⁹ Zákon č. 140/1961 Sb. Trestní zákon

⁵⁰ Trestní část Sbírky rozhodnutí a stanovisek, R 6/75, R 40/81, v ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník: komentář I.* § 1 až 139, 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2012, 1464 s. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-428-5, 571.s

⁵¹ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník: komentář I.* § 1 až 139, 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2012, 1464 s. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-428-5, 571.s

Pokud ovšem půjde o pravomocné odsouzení soudem členského státu Evropské unie, bude situace odlišná. Vzhledem k novelizaci zákona o rejstříku trestů provedenou zákonem č. 357/2011, se vzhledem k § 4a⁵² takováto rozhodnutí soudů evropské unie zaznamenávají do Rejstříku trestů, jedná li se o občana České republiky. Důležitější směrem k recidivě ovšem je, že dle § 11 odst. 2 TrZ upraveného stejnou novelou, se nyní na pravomocné odsouzení soudem jiného členského státu Evropské unie hledí, jako by se jednalo o odsouzení soudem České republiky, za předpokladu, že takovéto odsouzení bylo za trestný čin, který je trestný i podle práva České republiky.⁵³ Vzhledem k tomuto ustanovení tedy bude předchozí pravomocné odsouzení pachatele soudem Evropské unie dle § 11 odst. 2 znamenat při probíhajícím trestním řízení recidivu jako přitěžující okolnost a odůvodňovat i další následky, které s sebou recidiva v rámci trestního zákoníku přináší.⁵⁴

Paragraf 42 písm. p) ovšem umožňuje soudu aby recidivu jako přitěžující okolnost nevnímal striktně formálně, neboť rozvádí případy ve kterých soud nemusí pokládat recidivu za přitěžující okolnost: *„soud je oprávněn podle povahy předchozího odsouzení nepokládat tuto okolnost za přitěžující, zejména s ohledem na význam chráněného zájmu, který byl činem dotčen, způsob provedení činu a jeho následky, okolnosti, za kterých byl čin spáchán, osobu pachatele, míru jeho zavinění, jeho pohnutku a dobu, která uplynula od posledního odsouzení, a jde-li o pachatele trestného činu, který byl spáchán ve stavu vyvolaném duševní poruchou, anebo o pachatele, který se oddává zneužívání návykové látky a spáchal trestný čin pod jejím vlivem nebo v souvislosti s jejím zneužíváním, také tehdy, započal-li léčení nebo učinil jiná potřebná opatření k jeho zahájení.“*⁵⁵ Soud se zde tedy může orientovat podle demonstrativního výčtu okolností, vzhledem ke konkrétním situacím a konkrétnímu pachateli. Tyto okolnosti, které soud bere v potaz, jsou dnes již dobře reflektovány v judikatuře. Kupříkladu uběhnuvší rozhodná doba tří let od předchozího odsouzení se zpravidla nemůže posuzovat jako dostatečná, pro nenahlížení na předchozí odsouzení jako na

⁵² Zákon č. 269/1994 Sb. z. o Rejstříku trestů, v platném znění

⁵³ Zákon č. 40/2009 Sb. Trestní zákoník, v platném znění

⁵⁴ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník: komentář I.* § 1 až 139, 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2012, 1464 s. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-428-5, 572.s

⁵⁵ § 42 písm. p), Zákon č. 40/2009 Sb. Trestní zákoník, v platném znění

přítěžující okolnost recidivy viz.⁵⁶ Naproti tomu dobu 10 let uběhnuvší od předchozího odsouzení, pokládá soudní praxe za dostatečně dlouhou k tomu, aby byla recidiva jako přítěžující okolnost vyloučena.⁵⁷

Dále může být nepřihlédnutí k přítěžující okolnosti recidivy soudem aplikováno též v případech, jestliže pachatel spáchal trestný čin ve stavu vyvolaném duševní poruchou, tedy ještě ne v nepřičetnosti, která by již vylučovala trestní odpovědnost a tudíž i možnou recidivu. Nebo v případě pachatele, který se oddává zneužívání návykové látky a takovýto pachatel spáchal trestný čin pod vlivem takovéto návykové látky či v souvislosti s jejím užíváním. U těchto případů však musí být kumulativně splněna podmínka, že takovýto pachatel učinil potřebná opatření k zahájení léčení, nebo takové léčení již zahájil. Důležitá je zde právě iniciativa pachatele vykonat odpovídající léčení či již vykonávané léčení pro duševní poruchu, nebo závislosti na látkách, které jsou návykové, či minimálně učinit maximum pro zahájení takového léčení. Takovéto léčení by mělo být především dobrovolné. Pro toto ustanovení není rozhodujícím prvkem trestný čin, jaký výše popisovaný pachatel spáchal.⁵⁸

Dle mého názoru však výše zmíněné ustanovení ve vztahu k pachatelům, kteří se oddávají zneužívání návykové látky, je do jisté míry pozitivně diskriminační a velice benevolentní k drogově závislým. U duševní poruchy lze takovýto přístup jistě pochopit, ale vzhledem k uživatelům drog, bych takto vstřícný nebyl, spíše naopak, alespoň podmínka léčení má jistý smysl.

Skutečnost, že recidiva se výslovně objevuje v trestním zákoníku jako okolnost přítěžující, vede soud k nutnosti se jí zabývat a vypořádat se s ní. Soud tímto zaujímá stanovisko vzhledem k trestné činnosti, která je páchána opakovaně a musí se rozhodnout, zdali ji bude za recidivu považovat či nikoliv. A pakliže dojde k názoru, že se jedná o přítěžující okolnost recidivy vyvodit z takovéto situace důsledky. V případě recidivy nepravé na ni soud může rovněž pohlížet jako na přítěžující okolnost, ovšem v § 42 trestního zákoníku výslovně

⁵⁶ Trestní část Sbírky rozhodnutí a stanovisek, R 10/1965, v ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník: komentář I.* § 1 až 139, 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2012, 1464 s. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-428-5, 270.s

⁵⁷ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník: komentář I.* § 1 až 139, 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2012, 1464 s. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-428-5, 574.s

⁵⁸ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník: komentář I.* § 1 až 139, 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2012, 1464 s. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-428-5, 575.s

neupravenou. Toto je přirozeně umožněno demonstrativním pojetím tohoto ustanovení. Nepravé recidivě, nebo-li recidivě zdánlivé, však nebude možno přisuzovat takovou závažnost jako pravé recidivě.⁵⁹

4.1.2 Recidiva a její vliv na zařazení odsouzeného do určitého typu věznice, k vykonání trestu odnětí svobody

Ačkoliv se v posledních letech trestní politika snaží posunout do popředí alternativní paletu trestů, zůstává trest nepodmíněného odnětí svobody jako ultima ratio nezastupitelným trestem při trestání určitého typu pachatelů, kteří se bohužel vyskytují v každé společnosti. Jedním z typů takovýchto pachatelů bývají právě i recidivisté.⁶⁰

Trestní zákoník v § 56 upravuje, v jakých čtyřech základních typech věznic se trest nepodmíněného odnětí svobody vykonává a zároveň upravuje základní postup, kterým by se měl soud řídit při rozhodování o tom, jakého odsouzeného zařadí do toho či onoho typu věznice k výkonu trestu. O zařazení odsouzeného do určitého typu věznice rozhoduje vždy soud, je to jedna z jeho výsadních pravomocí. V rozsudku, kterým se ukládá nepodmíněný trest odnětí svobody, musí být toto rozhodnutí obligatorně obsaženo ve výrokové části. Soud vzhledem k postupu v § 56 trestního zákoníku posílá pachatele k výkonu trestu do věznice s dohledem, s dozorem, s ostrahou nebo do věznice s nejpřísnějším režimem, tedy se zvýšenou ostrahou.

Jedním ze základních smyslů tohoto dělení věznic je zájem společnosti na tom, aby se pachatelé méně závažné trestné činnosti, či prvopachatelé oddělily od nebezpečných zločinců, či právě zkušených recidivistů a aby tito odsouzení negativně nepůsobili na možnost resocializace pachatelů bagatelnější trestné činnosti a zároveň, aby mohly být v různých typech věznic používány různé resocializační prostředky a metody, vzhledem k charakteristice odsouzených v nich dlících.⁶¹

⁵⁹ CHROMÝ, Jakub. K právnímu pojetí recidivy v novém trestním zákoníku. *Trestněprávní revue*. 2009, roč. 8, č. 11, s. 325-358

⁶⁰ KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. *Kurs trestního práva: trestní právo hmotné : obecná část. 2.* vyd. Praha: C.H. Beck, 2012, 961 s. Právnické učebnice (C.H. Beck). ISBN 978-807-7400- 042-80. 590 s.

⁶¹ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník: komentář I. § 1 až 139, 2. vyd.* Praha: C.H. Beck, 2012, 1464 s. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-428-5, 659.s

Výkon trestu odnětí svobody je podrobně upraven v zákoně o výkonu trestu odnětí svobody.⁶²

Zpětnost je pro výkon trestu důležitá právě jako jeden z faktorů, který soud zohledňuje při rozhodování, do jakého typu věznice pachatele k výkonu trestu nepodmíněného odnětí svobody zařadí. Rozhodujícími faktory, spolu s případným předchozím výkonem trestu odnětí svobody, jsou nadále kriminální minulost odsouzeného obecně, závažnost trestného činu, který byl spáchán a též doba na kterou je svoboda odnímána. Trestní zákoník v těchto ohledech vychází z minulého trestního zákona a současná i minulé úprava jsou si v tomto bodě, zařazování odsouzeného do určitého typu věznice, velice podobné, neboť zákonodárce měl za to, že tato úprava byla v minulém trestním předpise vyhovující.⁶³

Nutno podotknout, že trestní zákoník s kritériem recidivy počítá v § 56 odst. 2 jako s předchozím výkonem trestu nepodmíněného odnětí svobody. Zohledňuje tedy při zařazování do věznice určitého typu skutečnost, zda pachatel, kterému byl uložen trest, již byl či nebyl ve výkonu trestu odnětí svobody. Důležitým faktem zde ovšem je, že zákon vyžaduje, aby se jednalo o předchozí pobyt ve vězení za trestný čin úmyslný, nikoliv nedbalostní. Tento zákonný limit je jistě nastaven správně, neboť za nedbalostní trestný čin se pachatel, dle mého názoru, může dostat do vězení i na základě pouhé retributivní tedy odplatné stránky trestu, ačkoliv vlastně není pro společnost do budoucna hrozbou. V případě § 56 trestního zákoníku se tedy jedná o zohlednění takzvané recidivy penitenciární. Právě penitenciární recidiva totiž počítá za recidivistu pachatele, který je opakovaně vystaven výkonu trestu nepodmíněného odnětí svobody.⁶⁴

K výkonu trestu do věznice s nejmírnějším režimem, věznice s dohledem, dle § 56 odst. 2 písm. a) soud zpravidla pachatele pošle, jestliže mu byl uložen nepodmíněný trest odnětí svobody, za spáchaný nedbalostní přečin a takovýto pachatel nebyl dosud ve výkonu trestu za úmyslný trestný čin. Zákon v tomto

⁶² Zákon č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody a změně některých souvisejících zákonů

⁶³ CHROMÝ, Jakub. K právnímu pojetí recidivy v novém trestním zákoníku. *Trestněprávní revue*. 2009, roč. 8, č. 11, s. 325-358

⁶⁴ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník: komentář I*. § 1 až 139, 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2012, 1464 s. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-428-5, 659.s

ustanovení de facto požaduje absenci penitenciární recidivy, aby bylo možno pachatele do věznice s dohledem zařadit.

Do věznice s dozorem dle §56 odst. 2 písm. b), bude naopak zařazen pachatel, který sice spáchal nedbalostní přečin, ale již absolvoval výkon trestu, za spáchaný úmyslný trestný čin a také pachatel, který spáchal úmyslný trestný čin, a zároveň byl odsouzen k trestu, který nepřevyšuje hranici tří let odnětí svobody, ale ještě ve výkonu trestu odnětí svobody pro úmyslný trestný nebyl. V tomto případě je tedy přítomnost penitenciární recidivy u nedbalostního pachatele přečinu předpokladem, k zařazení do přísnějšího typu věznice. U pachatele méně závažného úmyslného trestného činu je naopak nepřítomnost penitenciární recidivy předpokladem k zařazení do věznice s dozorem a nikoliv do přísnější věznice s ostrahou, či například v případě pachatelova předchozího útěku z vazby, nebo výkonu trestu, kde byl za úmyslný trestný čin dokonce do věznice se zvýšenou ostrahou, kam by jinak, za určitých potencionálních situací, mohl být zařazen. Neustále ale musíme mít na paměti, že když mluvíme v této pasáži o penitenciární recidivě podle § 56 trestního zákoníku, máme na mysli pouze penitenciární recidivu v rámci úmyslných trestných činů, nikoliv trestných činů nedbalostních.

Do věznice s ostrahou se pak umísťují pachatelé, kteří nejsou z důvodů uvedených v § 56 odst. 2 písm. c) trestního zákoníku, zařazení do věznice s dohledem, dozorem ani zvýšenou ostrahou.

Do věznice se zvýšenou ostrahou pak zařadí pachatele soud dle § 56 odst. 2 písm. d), tedy v těch nejzávažnějších případech zločinné činnosti. K úplnosti je ještě důležité uvést, že soud má možnost, za podmínek, uvedených v § 56 odst. 3, zařadit pachatele i do jiného typu věznice, než do kterého by měl být zařazen podle odst. 2. V případě trestu odnětí svobody na doživotí, však musí jít o věznici se zvýšenou ostrahou vždy.

4.1.3 Recidiva jako důvod k mimořádnému zvýšení trestu odnětí svobody

Mimořádné zvýšení trestu odnětí svobody dle § 59 trestního zákoníku je jedním ze třech případů, kdy při ukládání trestu nepodmíněného odnětí svobody za určitý trestný čin nebo činy, může být překročena horní hranice trestní sazby, která je u

každého trestného činu stanovena ve zvláštní části trestního zákoníku a to tak, že tato horní hranice se zvyšuje nebo se může zvýšit o jednu třetinu. Spolu s § 59 se jedná ještě o případy ukládání trestu za vícečinný souběh, v tomto případě se horní hranice trestní sazby dle § 43 TZ zvedá podle sazby za nejpřísněji trestný čin v takovémto souběhu a konečně v případě kdy byl trestný čin spáchán ve prospěch organizované zločinecké skupiny dle § 108 TZ.⁶⁵

Mimořádné zvýšení trestu odnětí svobody podle § 59 je v trestním zákoníku nově koncipováno, aby se trestní právo mohlo vypořádat s případy nezávažnější recidivy a osobami nejnebezpečnějších recidivistů. Toto ustanovení do jisté míry nahrazuje a modernizuje institut zvlášť nebezpečného recidivisty, který byl upraven v minulém trestním zákoně č. 140/1961, ale v novém trestním zákonku se již nevyskytuje, zejména proto, že byl historicky překonán, často kritizován a též byl považován za relikv socialistického zákonodárství.⁶⁶

Významné rozdíly mezi dřívější úpravou institutu zvlášť nebezpečné recidivy a současné úpravy mimořádného zvýšení trestu odnětí svobody podle § 59 TZ tkví především v absenci spojování zvýšení trestní sazby spolu se škatulkováním pachatele jako zvlášť nebezpečného recidivisty, což dříve znesnadňovalo a zpříšňovalo i možnost případného podmíněného propuštění. Dále se soud sám rozhoduje, zdali uloží pachateli trest odnětí svobody v horní hranici trestní sazby zvýšené o jednu třetinu. Není tedy § 59 obligatorně vázán a to ani tehdy, jestliže jsou splněny všechny zákonné podmínky tímto paragrafem uváděné. A konečně oproti minulému trestnímu zákonu, je možné, aby horní hranice trestní sazby u nepodmíněného trestu odnětí svobody převyšovala 20 let, v tom smyslu, že 20 let je v trestním zákoníku brána jako maximální hranice pro trest odnětí svobody, nepočítáme-li trest výjimečný.⁶⁷

⁶⁵ NOVOTNÝ, O., VANDUCHOVÁ, M., ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní právo hmotné*. Obecná část. 6 vydání, Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2010 ISBN 978-80-7357-509-0 , 410 s.

⁶⁶ CHROMÝ, Jakub. K právnímu pojetí recidivy v novém trestním zákoníku. *Trestněprávní revue*. 2009, roč. 8, č. 11, s. 325-358

⁶⁷ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník: komentář I*. § 1 až 139, 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2012, 1464 s. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-428-5, 809.s

4.1.3.1 Předpoklady pro uplatnění § 59 mimořádného zvýšení trestu odnětí svobody

Aby byl dán důvod a mohlo dojít k mimořádnému zvýšení trestu odnětí svobody, je dle § 59 trestního zákoníku nutné, aby pachatel naplnil několik předpokladů, které tento paragraf upravuje. Zásadním předpokladem je právě recidiva, tedy to, že pachatel znovu spáchal zvláště závažný zločin a byl již pro takovýto nebo jiný zvláště závažný zločin potrestán. Zvláště závažné zločiny jsou přitom v trestním zákoníku definovány v § 14 odst. 3 takto: „*zvláště závažnými zločiny jsou ty úmyslné trestné činy, na něž trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby nejméně deset let.*“⁶⁸

Pro posuzování opětovného spáchání zvláště závažného zločinu nemá význam, zdali pachatel, poté co byl za takovýto zločin potrestán, spáchal opětovně stejný trestný čin nebo trestný čin jiný, tedy nebude rozhodující, zdali půjde o recidivu stejnorodou ať již speciální, skupinovou či druhovou nebo zpětnost nestejnorodou. Důležité bude pouze to hledisko, aby tento recidivujícím pachatelem spáchaný trestný čin spadl pod definici zvláště závažného trestného činu v § 14 odst. 3. Za opětovně spáchaný zvláště závažný zločin, je možno považovat i zločin ve stádiu pokusu či přípravy, pokud bude příprava u takového trestného činu trestná. Toto usuzování je možné, na základě dikce § 111 trestního zákoníku.⁶⁹

Dalším obecným kritériem pro to, aby se jednalo o recidivu, je předchozí pravomocné odsouzení. Trestní zákoník ale v případě § 59 jako předpoklad pro použití mimořádného zvýšení trestu odnětí svobody požaduje kvalifikovanější formu a to předchozí potrestání za zvláště závažný zločin. Přičemž o potrestání se jedná v těch případech, kdy byl trest alespoň částečně pachatelem vykonán. V tomto specifickém případě tedy půjde alespoň o částečný výkon trestu nepodmíněného odnětí svobody za zvláště závažný zločin. Požadavek předchozího potrestání naopak splněn nebude, jestliže již došlo k uplatnění fikce, kdy je na pachatele hleděno, jakoby nebyl odsouzen, nebo odsouzení za předchozí trestný čin bylo zahlazeno. Nutným požadavkem je rovněž, aby k potrestání za zvláště závažný zločin došlo před spácháním nového zločinu. Pokud totiž trest

⁶⁸ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, § 14 odst. 3, v platném znění

⁶⁹ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník: komentář I.* § 1 až 139, 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2012, 1464 s. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-428-5, 808.s

nepodmíněného odnětí svobody nebyl z různých důvodů v minulosti alespoň částečně vykonán, tento předpoklad nebude moci být splněn.⁷⁰

Kritérium potrestání nebude po logické úvaze nadále splňovat ani předchozí výkon vazby, a to i tehdy, byl li po jejím výkonu uložen jiný trest nežli nepodmíněný trest odnětí svobody. Výkon vazby je sice v mnoha ohledech podobný výkonu trestu odnětí svobody, ale je zde absence specifického působení na odsouzeného, který je charakteristický právě pro samotný výkon trestu odnětí svobody. Zde mám především na mysli program zacházení s odsouzeným, tak jak ho upravuje zákon o výkonu trestu odnětí svobody.⁷¹ Jako předchozí potrestání se naopak zohledňuje výkon trestu odnětí svobody, kdy se pachatel, který byl k tomuto trestu odsouzen podmíněně, ve zkušební době neosvědčil.⁷²

Původní zvlášť závažný zločin, který musel být v minulosti spáchán, aby mohl spolu s opětovně spáchaným zvlášť závažným zločinem vytvořit podmínky pro použití § 59 trestního zákoníku, tedy institutu mimořádného zvýšení trestu odnětí svobody, podléhá, vzhledem k tomu, že často půjde o trestný čin, který byl spáchán pachatelem a posuzovaný soudem v době účinnosti minulého trestního zákona, specifickým kritériím.

Pakliže byl pachatel, za v minulosti spáchaný zvlášť závažný zločin odsouzen a potrestán podle nového trestního zákona, situace pro rozhodování dle § 59 v budoucnu je jednoduchá. Nicméně mimořádné zvýšení trestu odnětí svobody, je možné uložit i v případech, když byl předchozí trestný čin spáchán v době účinnosti minulého trestního zákona. Ustanovení § 59 trestního zákona, bude soud moci aplikovat i tehdy, jestliže pachatel souzený za opětovné spáchání zvlášť závažného zločinu, byl v minulosti již potrestán, za zvlášť závažný úmyslný trestný čin. Podle tehdejší dikce dnes již neplatného trestního zákona byl tento zvlášť závažný úmyslný trestný čin v § 41 odst. 2 definován takto: „*Zvlášť závažnými trestnými činy jsou trestné činy uvedené v § 62 a ty úmyslné trestné*

⁷⁰ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník: komentář I.* § 1 až 139, 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2012, 1464 s. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-428-5, 808.s

⁷¹ Zákon č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody a změně některých souvisejících zákonů v platném znění, § 41

⁷² ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník: komentář I.* § 1 až 139, 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2012, 1464 s. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-428-5, 808.s

činy, na něž tento zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby nejméně osm let.“⁷³

Při rozhodování o mimořádném zvýšení trestu odnětí svobody podle § 59 soud rozhoduje pouze o trestu, nikoliv o vině. To znamená, že soud, který bude rozhodovat o mimořádném zvýšení trestu dle tohoto paragrafu, bude muset respektovat pravomocný rozsudek o předchozím zvlášť závažném úmyslném trestném činu či dle nového trestního zákoníku zvlášť závažném zločinu, soudu, který ho vynesl. Při takovémto rozhodování soudu se nepoužije ustanovení § 2 odst. 1 trestního zákoníku, tedy že se trestnost činu posuzuje podle zákona účinného v době, kdy byl čin spáchán, podle pozdějšího zákona pak jen tehdy, jestliže je to pro pachatele příznivější. Myšleno v tom smyslu, zdali se i podle pozdějšího zákona bude jednat o zvlášť závažný úmyslný trestný čin. Ustanovení o mimořádném zvýšení trestu odnětí svobody tedy půjde použít i tehdy, když by v minulosti spáchaný zvlášť závažný zločin respektive zvlášť závažný úmyslný trestný čin dnes již nespadal do této kategorie. Podle judikatury, se však bude muset jednat o takový trestný čin, za který minulý trestní zákon v případě horní hranice sazby určoval trest odnětí svobody, na nejméně 10 let.⁷⁴

Závěrem je k § 59 třeba dodat, že mimořádné zvýšení trestu odnětí svobody není možné použít při ukládání trestu vůči právnické osobě, která je trestně odpovědná, neboť je zamýšlen pouze pro použití při ukládání trestu odnětí svobody a ten právnické osobě přirozeně uložit nelze. Rovněž nepůjde toto ustanovení užít ani při trestání mladistvých pachatelů, neboť tuto nemožnost reflektuje přímo zákon: „*Ustanovení trestního zákoníku o mimořádném zvýšení trestu odnětí svobody (dle § 59) se u mladistvých neužije*“⁷⁵

4.1.4 Recidiva, znak základních a kvalifikovaných skutkových podstat trestných činů

Tato podkapitola se bude zabývat recidivou jako znakem skutkové podstaty trestného činu. Recidiva může být jak znakem základní skutkové podstaty trestného činu, tak znakem skutkové podstaty kvalifikované, což je případ, který

⁷³ Zákon č. 140/1961 Sb. Trestní zákon

⁷⁴ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník: komentář I.* § 1 až 139, 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2012, 1464 s. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-428-5, 806.s

⁷⁵ Zákon č. 218/2003 Sb. zákon o soudnictví ve věcech mládeže § 9 odst.2 v platném znění

je reflektován v současném trestním zákoníku. Recidiva jako znak skutkové podstaty bývá zohledňována ve skutkových podstatách v různých formách. Trestní zákon zde počítá s recidivou, například jako s recidivou speciální, časově omezenou, recidivou z pohledu juristického či penologického a tyto přístupy a druhy recidivy jsou v trestním zákoníku vzhledem ke skutkovým podstatám vzájemně kombinovány.⁷⁶

4.1.4.1 Recidiva jako znak základní skutkové podstaty

Přítomnost recidivy, ať již recidivy z různých pohledů, tedy ne pouze z pohledu trestněprávního, lze vyžadovat jako znak základní skutkové podstaty. Trestní zákoník, má však takovouto základní skutkovou podstatu v současnosti obsaženou pouze v jednom paragrafu a v literatuře bylo před novelou trestního zákoníku poněkud sporné, zdali tomu tak je.

4.1.4.1.1 trestní zákon 140/1961

V minulém trestním zákoně recidiva, jako znak základní skutkové podstaty, obsažena byla. Jednalo se ale pouze o základní skutkovou podstatu dvou trestných činů. A to sice, trestného činu týrání zvířat dle § 203. Zde v odst. 1 bylo požadováno k naplnění tohoto trestného činu, aby ten, kdo zvíře týrá, byl již za obdobný přestupek v posledním roce postižen nebo za takový čin v posledních dvou letech odsouzen.⁷⁷ Rovněž šlo o trestný čin krádeže dle § 247 odst. 1 písm. e), kde jednou z taxativních možností pro naplnění trestného činu krádeže bylo to, že si pachatel přisvojil cizí věc tím, že se jí zmocnil, a zároveň již byl za takový čin v posledních třech letech odsouzen nebo potrestán. Žádná jiná podmínka být splněna nemusela.⁷⁸

4.1.4.1.2 Základní skutková podstata v trestním zákoníku u trestného činu krádeže

Výjimka z teze, že v trestním zákoníku chybí recidiva jako znak základní skutkové je spatřována v odst. 2 § 205, trestného činu krádeže. Tento trestný čin, má totiž dvě samostatné skutkové podstaty.

⁷⁶ KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. *Kurs trestního práva: trestní právo hmotné : obecná část. 2.* vyd. Praha: C.H. Beck, 2012, 961 s. Právnícké učebnice (C.H. Beck). ISBN 978-807-7400- 042-80. 411 s.

⁷⁷ Zákon č. 140/1961 Sb. Trestní zákon

⁷⁸ Zákon č. 140/1961 Sb. Trestní zákon

Podle § 205 odst. 2, který je tedy samostatnou skutkovou podstatou, spáchá trestný čin krádeže, podle trestního zákoníku ten: „*Kdo si přisvojí cizí věc tím, že se jí zmocní, a byl za takový čin v posledních třech letech odsouzen nebo potrestán*“⁷⁹ Tento odstavce byl změněn novelou trestního zákoníku provedenou zákonem č. 330/2011, když z něj byla vypuštěna věta „*za čin uvedený v odstavci I*“, která byla nahrazena obratem výše zvýrazněným: „*za takový čin*“ Tímto došlo v trestním zákoníku právě ke zdůraznění tohoto odstavce jako samostatné skutkové podstaty.⁸⁰

V případě § 205 odst. 2 trestního zákoníku je tedy recidiva znakem základní skutkové podstaty, a bude se jednat o požadavek recidivy speciální, přičemž postačí, jestliže byl pachatel pouze odsouzen. Jestliže ovšem rozsudek nabyt právní moci nebo byl již pachatel i potrestán. Relevantní však bude rozlišovat pojem odsouzení či potrestání vzhledem k ustanovení o odsouzení či potrestání posledních třech letech. U odsouzení bude pro počítání této doby relevantní právní moc rozsudku, ale u potrestání půjde o dobu skončení výkonu trestu, ať na základě různých právních skutečností.⁸¹

4.1.4.2 Recidiva jako znak kvalifikovaných skutkových podstat

Recidiva tvořící kvalifikovanou skutkovou podstatu trestného činu, se obecně v trestním zákoníku vyskytuje mnohem častěji. Jestliže je takováto kvalifikovaná podstata naplněna vede tato skutečnost v případě trestu odnětí svobody zpravidla ke zvýšení trestní sazby, a to jak o zvýšení horní i spodní hranice takové sazby. Může docházet i ke změně použitelnosti alternativních trestů. Zejména tak, že některé nepůjdou za trestný čin spadající pod kvalifikovanou skutkovou podstatu, jejímž znakem je recidiva, pachateli uložit.

Zákonodárce tím, že recidivu považuje za zákonný znak kvalifikované skutkové podstaty, sleduje zájem, aby recidiva a její závažnost byla reflektována i ve zvláštní části trestního zákoníku, tedy v rámci konkrétních trestných činů. Na recidivu se v rámci kvalifikovaných skutkových podstatách nahlíží zpravidla

⁷⁹ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, § 205 odst. 2, v platném znění

⁸⁰ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník: komentář II.* § 140 až 421, 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2012, Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-428-5, 1988.s

⁸¹ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník: komentář II.* § 140 až 421, 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2012, Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-428-5, 1990.s

nejprve z hlediska prizmatu viny a v návaznosti též vzhledem k trestu, který takováto skutková podstata v konkrétním případě vymezuje.⁸²

4.1.4.2.1 Případy speciální recidivy ve skutkových podstatách v trestním zákoníku

Speciální recidiva, tedy recidiva, kdy je ve skutkové podstatě trestného činu stanoveno, že se musí jednat o opakování stejného trestného činu, ke kterému se tato skutková podstata váže je ve zvláštní části trestního zákoníku obsažena ve skutkových podstatách několika konkrétních trestných činů. Jako podmínka u základní skutkové podstaty, se speciální recidiva vyskytuje pouze u trestného činu krádeže v § 205 odst. 2 zmíněném výše.

Ve všech ostatních případech speciální recidivy se jedná o skutkové podstaty kvalifikované. Jmenovitě se o speciální recidivu jako okolnost, která podmiňuje použití vyšší trestní sazby, jedná v případě: trestného činu zanedbání povinné výživy dle § 196 odst. 3 písm. b) trestného činu zpronevěry, dle § 206 odst. 2, trestného činu podvodu dle § 209 odst. 2, trestného činu pojistného podvodu dle § 210 odst. 3, trestného činu úvěrového podvodu dle § 211 odst. 3, trestného činu dotačního podvodu dle § 212 odst. 3, trestného činu provozování nepoctivých her a sázek dle § 213 odst. 2, trestného činu nedovolené výroby a jiného nakládání s omamnými a psychotropními látkami a s jedy dle § 283 odst. 2, trestného činu týrání zvířat dle § 302 odst. 2 písm. a), trestného činu pytláctví dle § 304 odst. 2 písm. e).⁸³ Tyto trestné činy spojuje požadavek speciální recidivy v tom ohledu, že pro její zohlednění, je nutné, aby pachatel byl za některý z těchto trestných činů buďto odsouzen nebo potrestán a to v době předchozích tří let.⁸⁴ Doba tří let od pravomocného odsouzení či potrestání soudem, je tedy všem těmto činům společná.

Nadále se speciální recidiva jako znak kvalifikované skutkové podstaty vyžaduje ještě u trestných činů poškozování spotřebitele dle § 253 odst. 2 písm. c, kde se zohlední, jestliže byl pachatel odsouzen za tento trestný čin v posledních pěti letech nebo byl v posledních pěti letech propuštěn z výkonu trestu odnětí svobody

⁸² CHROMÝ, Jakub. K právnímu pojetí recidivy v novém trestním zákoníku. *Trestněprávní revue*. 2009, roč. 8, č. 11, s. 325-358

⁸³ CHROMÝ, Jakub. K právnímu pojetí recidivy v novém trestním zákoníku. *Trestněprávní revue*. 2009, roč. 8, č. 11, s. 325-358

⁸⁴ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník v platném znění

za tento trestný čin.⁸⁵ A konečně, též trestný čin ohrožení pod vlivem návykové látky dle § 274 odst. 2 písm. c) se bude posuzovat podle této kvalifikované skutkové podstaty, jestliže od proběhnuvšího odsouzení nebo propuštění z trestu odnětí svobody, které pachatel vykonával za stejný trestný čin, ještě neuběhla doba dvou let.⁸⁶ Zde se tedy jedná o nejkratší a tím pádem nejmírnější dobu pro posuzování, zda tato speciální recidiva bude mít vliv na užití kvalifikované skutkové podstaty, vzhledem k ostatním speciálním recidivám, kde je doba trestním zákoníkem zpravidla stanovena na tři roky od odsouzení, nebo potrestání pachatele.

4.1.4.2.2 Recidiva, jako ve skutkové podstatě reflektované opětovné spáchání trestného činu

U více než dvaceti trestných činů, se jako jeden ze znaků u kvalifikovaných podstat trestných činů objevuje podmínka, že daný trestný čin byl spáchán opětovně. Toto opětovné spáchání trestného činu, ovšem nemůžeme vykládat přísně restriktivním způsobem. Bude to tedy znamenat, že pod pojmem opětovně trestní zákoník nechápe pouze případ recidivy, který se pravděpodobně nejvíce nabízí, ale především případ souběhu trestných činů, kde narozdíl od pravé recidivy bude chybět podmínka předchozího pravomocného odsouzení za daný trestný čin. Pod pojem opětovně bude možné překvapivě zařazovat i případy, kdy pachatel byl v minulosti odsouzen, ale v současnosti se na něj hledí jako by odsouzen nebyl.⁸⁷ Důvody pro takovéto nahlížení na pachatele trestného činu, již byly zmiňovány v předchozích částech práce.

Pro užití takovéto kvalifikované skutkové podstaty, se tedy narozdíl od kategorie speciální recidivy zmiňované výše nevyžaduje ani předchozí odsouzení a ani předchozí potrestání za tento trestný čin. Dá se říci, že v těchto kvalifikovaných podstatách tedy zákonodárce reflektuje recidivu z kriminologického pohledu na věc, tedy z pohledu, který fenomén recidivy chápe v nejširším možném trestněprávně relevantním slova smyslu. Jestliže však pachatel, který spáchá, konkrétní trestný čin opakovaně, a byl za něj již pravomocně odsouzen nebo

⁸⁵ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník v platném znění § 253 odst.2 písm. c

⁸⁶ CHROMÝ, Jakub. K právnímu pojetí recidivy v novém trestním zákoníku. *Trestněprávní revue*. 2009, roč. 8, č. 11, s. 325-358

⁸⁷ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník: komentář II.* § 140 až 421, 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2012, Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-428-5, 1476.s

dokonce potrestán, nejenže naplní kvalifikovanou podstatu takového trestného činu, kde je opětovné spáchání jejím znakem, ale dopustí se též pravé speciální recidivy. Dokonce, jestliže tento opětovně spáchaný trestný čin bude spadat do kategorie zvlášť závažných zločinů, pachatel se při předchozím absolvovaném potrestání vystavuje nebezpečí použití § 59 trestního zákoníku soudem, tedy mimořádného zvýšení trestu odnětí svobody.

Jako příklady trestných činů kde je znak jejich opětovného spáchání klasifikován jako kvalifikovaná skutková podstata lze uvést: trestný čin vraždy dle § 140 odst. 3 písm. h), trestný čin mučení a jiného nelidského a krutého zacházení dle § 149 odst. 2 písm. e), trestný čin neoprávněného odebrání tkání a orgánů dle § 164 odst. 3 písm. e), trestný čin prostituce ohrožující mravní vývoj dětí dle § 190 odst. 3 písm. b), trestný čin svádění k pohlavnímu styku §202 odst. 2 písm. d, trestný čin poškození a ohrožení životního prostředí dle § 292 odst. 2 písm. a), trestný čin neoprávněného nakládání s odpady dle § 298 odst. 3 písm. c), či trestný čin výtržnictví dle § 358 odst. 2 písm. a).

U trestného činu těžkého ublížení na zdraví se dle § 145 odst. 2 písm. g) jako kvalifikovaná skutková podstata uplatní nejen opětovné spáchání tohoto trestného činu, ale též spáchání těžkého ublížení na zdraví po předchozím spáchání jiného zvlášť závažného zločinu, který je zároveň spojený s úmyslným způsobením těžké újmy na zdraví nebo smrti, přičemž stačí, půjde li jen o pokus takového trestného činu. Toto rozšíření § 145 odst. 2 písm. g) přinesla novela trestního zákoníku, která byla provedena zákonem č. 330/2011. Toto ustanovení tedy vyžaduje u předchozího spáchaného trestného činu dvě kumulativní podmínky, které musí být splněny. Jednak se musí jednat o zvlášť závažný zločin nebo pokus takového zločinu a zároveň musí být tento trestný čin spojen s úmyslným způsobením těžké újmy na zdraví nebo smrti. V případě, že se bude jednat pouze o přípravu k takovému zvlášť závažnému zločinu, nepůjde toto ustanovení aplikovat, neboť výslovná dikce zákona přípravu nezahrnuje. V úvahu budou například připadat předchozí spáchané zvlášť závažné zločiny: vraždy dle § 140, zabití dle §141, zavlčení dle § 172 odst. 1, 2, 3 písm. d) a další.⁸⁸

⁸⁸ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník: komentář II.* § 140 až 421, 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2012, Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-428-5, 1535.s

V souvislosti s pojmem opětovného spáchání vyvstává otázka, proč je tato opětovnost jako znak kvalifikovaných skutkových podstat reflektována pouze u konkrétních trestných činů, které jsou přitom upraveny napříč jednotlivými hlavami zvláštní části trestního zákoníku a nevidím, tak u nich nějaký jednotící prvek. Naopak u většiny trestných činů tato kvalifikovaná podstata opětovného spáchání daného trestného činu reflektována není, ačkoliv u některých trestných činů by dle mého názoru jistě být mohla a jistě by to nebylo na škodu. Tato otázka ale spíše spadá do úvah de lege ferenda, jímž bude v této práci věnovaná samostatná kapitola.

4.2 Recidiva v komparaci se souběhem a mnohostí trestných činů

V této kapitole porovnáám recidivu vzhledem k dalším případům mnohosti trestných činů. Porovnání bude rozděleno podle jednak odlišných, tak společných znaků jednotlivých forem mnohosti trestných činů.

Když hovoříme o mnohosti trestných činů nazývané též jako pluralitní trestná činnost, máme na mysli především dvě základní formy této mnohosti a to souběh označován v literatuře též jako konkurence trestných činů a recidivu označovanou také jako zpětnost. Přičemž v případě recidivy i souběhu musíme rozlišovat mezi jejich kvalifikovanou podobou, pravou recidivou a skutečným souběhem, se kterými trestní zákoník přímo počítá, a jsou v něm reflektovány. A případy, ve kterých půjde o recidivu nepravou a souběh trestných činů zdánlivý neboli nepravý, kde se bude jednat o další formy pluralitní trestné činnosti. Toto rozlišení bude mít totiž zásadní vliv na posuzování trestnosti konkrétních činů a na ukládání a vyměřování trestu za trestné činy v těchto formách mnohosti trestných činů spáchaných.

4.2.1 Společné charakteristiky recidivy a souběhu

Společným znakem zpětnosti a souběhu je už sama o sobě skutečnost, že spadají pod takzvanou pluralitní trestnou činnost. Jak recidiva tak souběh jsou charakterizovány trestnou činností jednoho pachatele, požadavek jednoho pachatele odlišuje mnohost trestných činů od takzvaného účastenství, kde je

naopak mnohost na straně subjektů, tedy pachatelů ale chybí pluralita trestných činů v rámci přičítání.⁸⁹

Jak již vyplývá ze samotného pojmu mnohosti trestné činnosti, recidivu i souběh charakterizuje to, že aby se o ně mohlo jednat, musí být spácháno v určitém časovém sledu či současně za určitých podmínek více trestných činů tedy alespoň dva. Dochází tedy k opětovnému naplnění buďto stejné nebo různých skutkových podstat trestných činů.

Jak souběh, tak zpětnost mohou být podmínkou pro naplnění konkrétní skutkové podstaty trestného činu, zejména v případech kde je jako znak kvalifikované skutkové podstaty vyžadováno opětovné spáchání trestného činu. Obecně mají konkurence a zpětnost vliv jak na posuzování viny, tak také na druh a výši případného trestu. Recidiva i souběh jsou při konkrétních splněných podmínkách, možnostmi pro soud uvažovat o uložení zprísněného trestu nepodmíněného odnětí svobody a sice tak, že soud, může uložit trest odnětí svobody do výše horní hranice trestní sazby, která se ale zvyšuje o jednu třetinu. Obě tyto formy pluralitní trestné činnosti rovněž mohou být soudem reflektovány jako přitěžující okolnosti a to vzhledem k dikci § 42 trestního zákoníku.

4.2.2 Rozdíly mezi souběhem a recidivou

Rozhodujícím kritériem pro posouzení, zdali se bude jednat o souběh neboli konkurenci či recidivu neboli zpětnost bude doba spáchání trestných činů, které budou tuto mnohost vymezovat a to doba spáchání trestných činů především vzhledem k odsuzujícímu rozsudku soudu.

Souběh je definován tím, že více trestných činů, tedy minimálně dva trestné činy byly jedním pachatelem spáchány dříve, než byl za kterýkoliv z nich soudem prvního stupně vyhlášen odsuzující rozsudek, nebo byl pachateli doručen trestní příkaz. Není přitom rozhodující, zda odsuzující rozsudek či trestní příkaz, nabyly právní moci. Oproti tomu aby se jednalo o pravou recidivu je rozhodné právě to,

⁸⁹ KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. *Kurs trestního práva: trestní právo hmotné : obecná část. 2.* vyd. Praha: C.H. Beck, 2012, 961 s. Právnícké učebnice (C.H. Beck). ISBN 978-807-7400- 042-80. 385 s.

že mezi jednotlivé spáchané trestné činy jedním pachatelem, je vklíněn odsuzující rozsudek soudu, který pravomocný být musí.⁹⁰

Souběh se rozděluje jinak než recidiva a to na souběh jednočinný (konkurence ideální - *concurus formalis*) a vícečinný (konkurence reálná- *concurus materialis*). Hlediskem tohoto rozdělení, je, zdali bylo více trestných činů spácháno buďto jedním a nebo více skutky.⁹¹ Toto rozdělení v případě recidivy relevantní není, neboť aby se jednalo o recidivu, stačí po předchozím pravomocném odsouzení, spáchání být jen jediného trestného činu, jedním skutkem.

Dalším hlediskem rozdělení souběhu je, zdali pachatel spáchal více trestných činů v rámci téže skutkové podstaty, tedy vlastně opakovaně naplnil znaky jednoho konkrétního trestného činu, nebo spáchal různé trestné činy podle různých skutkových podstat. Takto je souběh rozdělen na buďto takzvaný souběh stejnorodý nebo souběh nestejnorodý.

Zde můžeme vidět podobnost s rozdělením recidivy, která se též rozděluje na stejnorodou a nestejnorodou. Pod pojmem stejnorodá recidiva se ale rozumí opětovné spáchání poněkud širší oblasti trestných činů. Významu stejnorodého souběhu by svou šíří odpovídala recidiva speciální, která je podmnožinou recidivy stejnorodé, a která také vyžaduje spáchání stejného trestného činu se stejnou skutkovou podstatou.

Tato rozdělení souběhu se pak logicky kombinují a trestní nauka s nimi dále pracuje. Rozlišujeme tedy případy: jednočinného souběhu stejnorodého, jednočinného souběhu nestejnorodého, vícečinného souběhu stejnorodého a vícečinného souběhu nestejnorodého.⁹²

Z hlediska nežádoucnosti recidivy a souběhu ve společnosti, je, pokud budeme mluvit obecně a odhlédneme od konkrétních trestných činů více nežádoucí spíše recidiva. U recidivy totiž v minulosti proběhlo již pravomocné odsouzení soudem a ve většině případech, též potrestání pachatele. Toto odsouzení, tím spíš

⁹⁰ NOVOTNÝ, Oto. VANDUCHOVÁ, Marie. GŘIVNA, Tomáš. A kol. *Trestní právo hmotné*. 1 obecná část., 6. přepracované. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2010, 583 s. ISBN 978-80-7357-0 332 s.

⁹¹ NOVOTNÝ, Oto. VANDUCHOVÁ, Marie. GŘIVNA, Tomáš. A kol. *Trestní právo hmotné*. 1 obecná část., 6. přepracované. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2010, 583 s. ISBN 978-80-7357-0 334 s.

⁹² NOVOTNÝ, Oto. VANDUCHOVÁ, Marie. GŘIVNA, Tomáš. A kol. *Trestní právo hmotné*. 1 obecná část., 6. přepracované. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2010, 583 s. ISBN 978-80-7357-0, 334 s.

potrestání by mělo mít jistý varovný účinek oproti případu souběhu, kde trestné činy, musí být spáchány před odsouzením. Pokud tedy dojde k recidivě, je zřejmé, že tento odstrašující či varovný prvek se minul účinkem. Pachatel který takového varování nedbá, již jistě vykazuje větší míru nebezpečnosti.

Další, ačkoliv ne tolik výrazný rozdíl mezi zpětností a konkurencí můžeme spatřovat v platné právní úpravě, tedy trestním zákoníku a to v případě zvyšování trestu odnětí svobody u souběhu při ukládání úhrnného a souhrnného trestu dle § 43 odst. 1 a 2. U recidivy pak při použití § 59 tedy možnosti mimořádného zvýšení trestu odnětí svobody. Při ukládání úhrnného trestu za vícečinný souběh většího počtu trestných činů dle § 43, lze podobně jako u § 59 uložit trest odnětí svobody v rámci trestní sazby, jejíž horní hranice se zvyšuje o jednu třetinu. Takto zvýšená horní hranice trestu odnětí svobody nemůže v případě ukládání úhrnného trestu za souběh překročit dvacet let, narozdíl od mimořádného zvýšení trestu odnětí svobody v případě recidivy zvláště závažného zločinu, kde horní hranice trestu odnětí svobody dvacet let být překročena může, jak výslovně uvádí § 59 odst. 2.

Při ukládání výjimečného trestu odnětí svobody na dvacet až do třiceti let, je již situace u obou případů stejná, neboť zde ani v jednom případě, není možné, aby takto uložený výjimečný trest převýšil horní hranici trestu odnětí svobody třiceti let.

Recidiva je na rozdíl od souběhu vnímána též v širších souvislostech. Pojem recidivy narozdíl od souběhu je zpravidla znám široké veřejnosti, které se dostává byť slabšího právního vědomí. Pojem souběhu trestných činů, bude zpravidla jiné než právně vzdělané veřejnosti zcela neznámý, na druhou stranu velká část veřejnosti se již s pojmem recidivy setkala, či tento pojem zná. Mnozí zástupci neprávě vzdělané veřejnosti by fenomén recidivy jistě dokázali i celkem obstojně charakterizovat. Toto je dáno zejména s tím, že s pojmem recidiva, či recidivista se setkáváme i v běžném životě, kupříkladu ve sdělovacích prostředcích či literatuře. S recidivou také pracuje širší spektrum vědních oborů, zatímco souběh trestných činů zůstává především v oblasti zájmu trestněprávní nauky a trestního práva.

Velmi důležitým, takřka zásadním pro trestněprávní praxi je pohled soudů na problematiku a rozdíly recidivy a souběhu. Soudy ve při svém rozhodování odlišují v rozhodnutích konkurenci a zpětnost takto: „*Vyhlášení prvního odsuzujícího rozsudku soudem prvního stupně je mezníkem pro rozlišení mezi vícečinným souběhem a recidivou pouze tehdy, jestliže odsuzující rozsudek posléze nabyl právní moci a v době rozhodování o jiném trestném činu pachatele s ním není spojena fikce, že se na pachatele hledí, jakoby nebyl odsouzen.*“⁹³

Soudní praxe nadále pochopitelně zohledňuje vzhledem k odlišení souběhu od recidivy situaci, kdy bylo rozhodnuto trestním příkazem a je záhodno zpřesnit jeho účinky: „*Trestní příkaz má povahu odsuzujícího rozsudku (314e odst. 6 trestního řádu), přičemž účinky spojené s vyhlášením rozsudku nastávají u trestního příkazu jeho doručením obviněnému. Okamžik doručení trestního příkazu je určující pro uložení souhrnného trestu podle § 43 odst. 2 TZ bez ohledu na to, že v důsledku podaného odporu byl tento příkaz zrušen, pokud v dalším řízení dojde k pravomocnému odsouzení pachatele.*“⁹⁴

4.2.3 Ostatní mnohost trestných činů

Do této kategorie bude spadat, takzvaná nepravá či zdánlivá recidiva, která již byl zmiňována ve druhé kapitole této práce. Jedná se o případ, kdy pachatel spáchal trestný čin v době po vyhlášení odsuzujícího rozsudku soudem. Z tohoto důvodu se tedy nebude jednat o souběh trestných činů. Zároveň ale takový to rozsudek ještě nenabyl právní moci, a tudíž nepůjde ani o recidivu. Na takovýto případ půjde vztáhnout ustanovení § 42 písm. p), tedy takováto skutečnost nepravé recidivy by měla být posuzována jako přitěžující okolnost, vzhledem k tomu, že § 42 písm. p) požaduje pouze předchozí proběhnuvší odsouzení za trestný čin.⁹⁵

4.2.4 Pokračování v trestném činu

V případě pokračování se nebude jednat o mnohost trestných činů, neboť ačkoliv pachatel trestný čin de facto několikrát zopakoval, jeho jednotlivé dílčí útoky byly vedené jednotným záměrem, naplňovali skutkovou podstatu stejného trestného

⁹³ 19/2007 – II Sb. rozh. Tr, v: GRIVNA, T. *Trestní právo hmotné. Judikatura k obecné a zvláštní část*, Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2010, 136 s.

⁹⁴ 29/2000 Sb. rozh. Tr, v: GRIVNA, T. *Trestní právo hmotné. Judikatura k obecné a zvláštní část*, Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2010, 136 s.

⁹⁵ NOVOTNÝ, František a Josef SOUČEK. *Trestní právo hmotné*. 3. rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, 393 s. ISBN 978-807-3802-912, 232 s.

činu a byly spojeny stejným nebo podobným způsobem provedení a rovněž bylo takto konáno v blízké časové souvislosti a souvislostí v předmětu útoku.⁹⁶

Pokračování v trestném činu bude tedy hodnoceno ne jako více trestných činů spáchaných v souběhu, ale jako jeden skutek, jeden trestný čin.⁹⁷

⁹⁶ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník v platném znění § 116

⁹⁷ NOVOTNÝ, Oto. VANDUCHOVÁ, Marie. GŘIVNA, Tomáš. A kol. *Trestní právo hmotné. 1 obecná část.*, 6. přepracované. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2010, 583 s. ISBN 978-80-7357-0, 127 s.

5 Recidiva z kriminologického a penologického pohledu

5.1 Pojem kriminologie a recidiva dle kriminologického pohledu

Kriminologie jako samostatný vědní obor se konstituovala přibližně ve druhé polovině 19. století. Její název je odvozen od složení dvou slov a to z latiny pocházejícího slova *crimen*, znamenajícího zločin a řeckého slova *logos*, překládaného jako učení nebo věda. Termín kriminologie byl pravděpodobně poprvé použit v roce 1879 Paulem Topinardem, francouzským antropologem. Kriminologie je tedy učení či věda o zločinnosti, neboli kriminalitě. Konkrétně kriminologie přistupuje ke kriminalitě z hlediska jejích pachatelů, obětí a zkoumá možnosti její kontroly. Kriminologie se zaobírá příčinami kriminality, jejími následky a snaží se předkládat konkrétní možnosti řešení a prevenční způsoby, kterými by bylo možné kriminalitu účinně omezovat či jí předcházet. Kriminologie má zásadní význam též pro oblast trestního práva, neboť poskytuje cenné poznatky o stavu kriminality a účinnosti trestní politiky. Z hlediska *de lege ferenda* je její přínos v trestním právu velice podstatný a kriminologové často pomáhají při pracích na tvorbě nových právních úprav, zejména v oblasti veřejného respektive trestního práva.⁹⁸

Kriminologie hledí na recidivu velice širokou optikou, její pojetí recidivy je mnohem širší než pojetí juristické či penologické. Narozdíl od trestněprávního pojetí recidivy, kriminologické vnímání recidivy nevyžaduje, aby byl pachatel za předchozí trestnou činnost odsouzen pravomocným rozsudkem, či dokonce potrestán jako v případě pojetí penologického. Kriminologické pojetí pokládá za recidivní chování pachatele, již jakýkoliv případ, kdy pachatel opakuje trestnou činnost. Pro kriminologické nahlížení na recidivu je nejvíce relevantní faktický stav. O recidivu v kriminologickém pojetí se tedy bude jednat i v případech, kdy pachatel trestného činu nebyl za dané opakované kriminální jednání ani stíhán. Vzhledem k některým kriminologickým přístupům se o recidivu jedná dokonce v případech, kdy pachatel páchal opakovaně i méně závažnou protispolečenskou

⁹⁸ NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J. a kol. *Kriminologie*. 3. vyd. Praha : ASPI – Wolters Kluwer, 2008, 15 s.

činnost, za kterou můžeme považovat například přestupky či protispolečenské, tedy asociální závažné činy, které však nebudou postihovány v rámci trestního práva. Nebudou tedy subsumovatelné pod nějakou skutkovou podstatu trestných činů. Podle těchto širokých kritérií tak může být za recidivistu považován i pachatel opětovné trestné činnosti, který ovšem nebyl v době páčání takových činů trestně odpovědný, třeba z toho důvodu, že ještě nedosáhl ani věku patnácti let. Rovněž případy, ve kterých se uplatní právní fikce, že se na pachatele hledí jako by nebyl odsouzen, či bylo předchozí odsouzení zhlazeno, nebudou mít v kriminologickém nazírání recidivy relevanci.⁹⁹

Kriminologie se zaměřuje na účinky a efektivitu různých proběhnuvších resocializačních opatření vůči pachateli a zkoumá, zdali se osvědčili, či se pachatel opětovně dopustil trestné činnosti tedy recidivoval. Kriminologické pojetí pomáhá svou šíří poskytovat orgánům činným v trestním cenné informace, aby mohla být lépe posouzena pachatelova potencionální společenská nebezpečnost. Právě kriminologický přístup k pachateli je významný pro případnou prevenci či kategorizaci pachatele a umožňuje soudům lépe zvážit odpovídající trestní postup vůči jednotlivým recidivujícím pachatelům a ukládat tak tresty, které budou nejlépe zajišťovat možnost resocializace recidivních pachatelů, či budou chránit společnost před nenapravitelnými nebezpečnými recidivisty.¹⁰⁰

5.1.1 příčiny recidivního chování

Příčiny recidivního chování budou do jisté míry korespondovat s obecnými příčinami kriminálního chování. Chování pachatele bude důsledkem spojení a spolupráce vnitřních a vnějších činitelů. Bude tedy záležet především na konkrétních osobnostních rysech pachatelů trestné činnosti a jejich předpokladech k recidivnímu chování. O pachatelích recidivní trestné činnosti bude v práci pojednáno v samostatné podkapitole.

⁹⁹ MAREŠOVÁ, Alena. *Kriminální recidiva a recidivisté: (charakteristika, projevy, možnosti trestní justice)*. Vyd. 1. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011, 302 s. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-807-3381-196, 10 s.

¹⁰⁰ MAREŠOVÁ, Alena. *Kriminální recidiva a recidivisté: (charakteristika, projevy, možnosti trestní justice)*. Vyd. 1. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011, 302 s. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-807-3381-196, 10 s.

Aby mohla být recidiva vůbec uskutečněna, je nutné, aby pachatel nejprve začal páchat trestnou činnost. K trestné činnosti vede pestrá škála kriminogéních faktorů, jakými jsou chudoba, nezaměstnanost, absence hodnotových systémů, vliv kriminální infekce, rozvrácené rodiny a podobně.¹⁰¹

Jestliže se již pachatel dopustil trestné činnosti, bude záviset na mnoha rozdílných faktorech, které je těžké kategorizovat, zdali bude trestnou činnost opakovat tedy recidivovat. Příčiny recidivy se tedy budou skrývat již v pachatelově osobnosti a v prostředí ze kterého vyšel a rovněž v prostředí do kterého se vrací. U prvopachatele který se dopustil trestného činu menší závažnosti například nedbalostního, či byl takzvaně ve špatný čas na špatném místě bude pravděpodobnost, že bude trestnou činnost opakovat jistě velmi malá, též z důvodu, že takovýto pachatel zpravidla před spácháním trestného činu žije spořádaným životem a po výkonu případného trestu se má kam a k čemu vracet. Naopak pachatel, který trpěl vykořeněností již před spácháním trestného činu, je dobrým adeptem na jeho opětovné spáchání, neboť mu nehrozí například opětovná ztráta společenského statutu, protože již před tím žádný neměl.

Pokud odhlédneme od pachatelovi osobnosti, tedy vnitřní příčiny recidivy, která bude rozebírána v části práce o recidivních pachatelích, zbývají nám vnější příčiny recidivy. Tyto vnější příčiny můžeme hledat, jak již bylo zmíněno výše zejména v prostředí, ve kterém se pachatel pohybuje nebo ve kterém vyrostl. Jestliže se pachatel již jako dítě pohyboval v prostředí, které má značný kriminogéní potenciál, například to mohou být nuzné poměry, nezáměr a nedostačující výchova či dokonce kriminální činnost rodičů a podobně. Jsou dány předpoklady, ovšem v kombinaci s jeho osobnostními charakteristikami, že bude trestnou činnost páchat a to i opakovaně. Další quasi příčinou recidivy pak mohou být například neúčinné resocializační prostředky a represivní opatření používané vůči pachatelům, což je značný paradox.

Zejména se může jednat o vliv nepodmíněného trestu odnětí svobody na pachatele a selhávání resocializačního působení na pachatele po jeho propuštění. Takovýto trest může způsobit právě ono vykořenění a pro pachatele, který se navrátí do normálního života, bude pak snazší spáchat opětovně trestný čin, protože mezitím

¹⁰¹ KUCHTA, J., VÁLKOVÁ H., *Základy kriminologie a trestní politiky*. Vyd. 1. Praha: C.H. Beck, 2005, 568 s. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 80-717-9813-4 s. 332

přišel o sociální vazby, práci pokud ji měl a trestná činnost, pro něj může představovat snadný způsob výdělnku, někdy z jeho pohledu i jediný a nebude u něj již panovat tak silná obava, že ztratí svůj společenský statut, neboť sám sebe již bude považovat za zločince. Dalším neblahým vlivem trestu odnětí svobody vzhledem k příčině recidivy může být to, že se pachatel ve věznici dostane do kontaktu s dalšími zkušenějšími pachateli, od kterých se může takzvaně přiučit dalším nežádoucím zvykům.¹⁰²

Škála příčin recidivního chování je neuvěřitelně široká a zasloužila by si podrobnější a fundovanější zpracování, ale bohužel omezený rozsah práce toto neumožňuje, proto byla tato problematika zpracována stručně s uvedením několika málo možných příčin recidivy.

5.2 Pojem penologie a recidiva dle penologického pohledu

Penologie je neprávní vědní disciplína, kterou však s právem, zejména trestním spojuje předmět trestních sankcí. Slovo penologie pochází ze spojení latinského slova poena, znamenajícího trest a řeckého logos, tedy věda, nauka či učení. Penologie je nauka, či věda o trestu, účincích trestu a jeho výkonu. Penologie se obecně zaměřuje na aspekty, které s sebou trest a jeho výkon přináší, zkoumá vhodnost a účinky jednotlivých trestů vzhledem k pachateli. Do penologie je zahrnována také penitenciaristika, která se zaměřuje především na trest a výkon nepodmíněného odnětí svobody a vězeňství. Sama penologie je někdy v literatuře zařazována jako podobor kriminologie a nikoliv jako samostatná vědní disciplína, a to i přesto, že se penologie konstitovala dříve nežli samotná kriminologie.¹⁰³ Vzhledem k trestnímu právu má penologie význam především jako zdroj poznatků pro oblast trestních sankcí a jejich kvalitnější a účinnější budoucí trestní právní úpravu.¹⁰⁴

Recidiva z pohledu penologie, je jednak pojímána úžeji nežli recidiva z kriminologického hlediska, tak i úžeji než z hlediska juristického. Penologický

¹⁰² VEJBĚROVÁ, Andrea. *Trest odnětí svobody a jeho vliv na recidivu.*, ve sborníku: *Olomocké právní dny*. 2009, 355-261 s.

¹⁰³ NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J. a kol. *Kriminologie*. 3. vyd. Praha : ASPI – Wolters Kluwer, 2008, 24 s.

¹⁰⁴ MEZNÍK, J. KALVODOVÁ, V. KUČTA, J. *Základy penologie*. Brno: Masarykova univerzita, 1995, str. 3

pohled považuje za recidivního pachatele, takovou osobu, která již byla nějakým způsobem potrestána, tedy jí byl vyměřen nějaký trest, či v užším pojetí zejména penitenciaristiky bude recidivující pachatel ten, který se opakovaně vyskytl ve výkonu trestu odnětí svobody.¹⁰⁵

Penologie se v případě takovýchto recidivujících pachatelů snaží odpovídat na otázku, proč u nich k penologické recidivě vůbec dochází, jak by se s recidivními pachateli mělo jednat v rámci výkonu trestu, aby se do věznic opětovně nevraceli a případně jak typizovat a ukládat samotný trest nepodmíněného odnětí svobody vzhledem k rozmanitým druhům recidivistů.¹⁰⁶

5.2.1 Pojem trestu jeho význam, účel a funkce ve vztahu k recidivě

Instituce trestu se v lidské společnosti objevuje již od jejích počátku. Obecně by se trest dal charakterizovat jako nějaká újma, sankce, která přichází po porušení nějaké povinnosti vůči tomu, kdo ji porušil. Dobrá definice trestu z hlediska práva, byla podána známým právním teoretikem H. L. A. Hartem. Hart charakterizuje trest pomocí pěti prvků tak, že trest v sobě obsahuje bolest nebo jiný následek, který bývá pokládán jako nepříjemný. Trest nastupuje po přestupku vůči právním normám. Trest za daný skutek, je ukládán skutečnému pachateli nebo alespoň pachateli, u kterého se jeho vina předpokládá. Exekuci trestu provádí osoba od pachatele odlišná. A konečně trest vykonává a ukládá autorita, kterou ustanovil právní systém, vůči němuž byl přestupek spáchán.¹⁰⁷

S trestem a obecně trestáním se snaží popasovat několikero teorií a přístupů, z nichž nejvýznamnější můžeme řadit do teorií utilitárních, retribučních a smíšených. Utilitární teorie vychází z utilitarismu a na trest se dívají silně pragmaticky bez emocí. Trest by podle těchto teorií měl být ukládán pouze tehdy, pokud s uložením mohou přijít lepší konsekvence, než kdyby trest uložen nebyl. Na trest se dívají jako na institut, který způsobuje strádání a uložen má být, jen jestliže se takto předejde strádání většímu. Utilitární teorie se dělí především na

¹⁰⁵ MAREŠOVÁ, Alena. *Kriminální recidiva a recidivisté: (charakteristika, projevy, možnosti trestní justice)*. Vyd. 1. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011, 302 s. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-807-3381-196, 10 s.

¹⁰⁶ KUČHTA, J., VÁLKOVÁ H., *Základy kriminologie a trestní politiky*. Vyd. 2. Praha: C.H. Beck, 2012, . Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 978-80-7400-429-2, 5 s.

¹⁰⁷ LATA, Jan. *Účel a smysl trestu*. 1. vyd. Praha: LexisNexis, 2007, 114 s. Knihovnička LexisNexis. ISBN 978-808-6920-245, 6 s.

restituční, odstrašující, nápravné a izolační. Tyto teorie v sobě zahrnují mimo jiné, i kalkulaci s recidivou či její pravděpodobností jako s důležitým hlediskem, které ovlivňuje případný trest a jeho výměru především tak, aby k recidivě pachatele v budoucnu nedošlo.¹⁰⁸

Retribuční teorie naopak přistupují k trestu jako k odpovědi na spáchání trestného činu. Trest se požaduje z toho důvodu, že je zasloužený. Jeho odůvodněnost je dána již tím, že byl spáchán trestný čin a trest má být uložen hlavně s ohledem na to jaký a jak závažný čin byl spáchán. Možnost případné recidivy pachatele a další hlediska by trest primárně neměli ovlivňovat. Tento požadavek vychází z premisy, že pachatel by měl být trestán za to, co spáchal nikoliv za to, čeho by se mohl dopustit v budoucnu. Smíšené teorie jsou pak jakousi konjunkcí retribučních a utilitárních teorií. Zde se například trest bude v první řadě odvíjet od závažnosti spáchaného trestného činu, ale zohledňováno pro uložení trestu bude i působení takového trestu na pachatele, například právě vzhledem k jeho předpokladům k recidivě. Tedy tak, zdali je pachatele možné napravit, či je ho spíše pro dobro společnosti záhodno izolovat.¹⁰⁹

5.2.1.1 Funkce trestu

V současné době se odhlíží od morálních hledisek trestu a funkce trestu je pojímána ryze účelově a pragmaticky. Funkci trestu tak můžeme různě kategorizovat a rozdělovat například do tří kategorií, přístupů, tří možností protekce před trestnou činností a to za první vyloučení a izolace, za druhé všeobecná prevence a kolektivní odstrašení a za třetí náprava resocializace a reintegrace.¹¹⁰

5.2.1.1.1 Izolace a vyloučení

Funkce trestu, kterou představuje izolace či vyloučení pachatele, je vzhledem k recidivě velmi významná. Tato funkce přímo ochraňuje společnost před pachateli trestných činů, neboť pokud jsou izolováni, nemůžou svou trestnou

¹⁰⁸ LATA, Jan. *Účel a smysl trestu*. 1. vyd. Praha: LexisNexis, 2007, 114 s. Knihovnička LexisNexis. ISBN 978-808-6920-245, 19 s.

¹⁰⁹ LATA, Jan. *Účel a smysl trestu*. 1. vyd. Praha: LexisNexis, 2007, 114 s. Knihovnička LexisNexis. ISBN 978-808-6920-245, 78 s.

¹¹⁰ MEZNÍK, Jiří, Věra KALVODOVÁ a Josef KUČHTA. *Základy penologie*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 1995, 75 s. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, č. 132. ISBN 80-210-1248-X. 5 s.

činností poškozovat běžný chod společnosti. Recidiva trestné činnosti po dobu izolace pachatele nebude možná. Pokud ovšem odhlédneme od toho, že trestnou činnost lze páchat i ve výkonu trestu odnětí svobody. Jako možnosti izolace pachatele přicházejí do úvahy tresty odnětí svobody, především dlouhodobé či doživotní, vyhoštění a trest smrti. Pouze trest smrti jako jediný plně zabraňuje recidivě, ale za příliš vysokou cenu. Ve většině civilizovaných zemí byl definitivní trest zrušen z důvodu nehumánnosti a navíc riziko justičního omylu je neustále přítomné.¹¹¹

5.2.1.1.2 Prevence a odstrašení

Preventivní a odstrašující funkce trestu spočívá ve snaze odvrátit jak potenciální pachatele trestné činnosti, tak celou společnost od páchaní trestné činnosti obecně. Zrovna tak by preventivní funkce trestu měla působit na pachatele, kteří se trestné činnosti dopustili, aby ji neopakovali, tedy nerecidivovali. Tato odstrašující funkce by měla mít na osoby bez kriminální minulosti dostatečný vliv na to, aby se trestné činnosti vyvarovali a to i když k ní mají vložky. Na již trestané pachatele by měl trest působit tak, aby jim vštípl, že zločin se nevyplácí a není východiskem pro možný lepší život. Takto trest může a měl by působit jen proti některým pachatelům trestné činnosti, zejména například majetkové či hospodářské. Proti pachatelům násilné činnosti, jejichž motivy jsou jiné, nežli majetkový prospěch jakými mohou být pomsta, či náhlé vzplanutí v afektu nebude mít preventivní funkce příliš velký význam.¹¹²

Samotná preventivní a odstrašující funkce trestu je dnes poněkud diskutabilní, o to zajímavější je, jak vysoký potenciální účinek ji připisuje široká laická veřejnost, která často požaduje takřka drakonické tresty, kterým kromě zaslouženého potrestání pachatele přisuzuje i právě onu preventivní funkci. Vzhledem ke

¹¹¹ MEZNÍK, Jiří, Věra KALVODOVÁ a Josef KUČTA. *Základy penologie*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 1995, 75 s. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, č. 132. ISBN 80-210-1248-X. 6 s.

¹¹² MEZNÍK, Jiří, Věra KALVODOVÁ a Josef KUČTA. *Základy penologie*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 1995, 75 s. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, č. 132. ISBN 80-210-1248-X. 6 s.

kriminologickým a penologickým výzkumům ovšem i velice přísné tresty nepřinášejí relevantnější či dlouhodobé snížení kriminality.¹¹³

Tento fakt může logicky uvažující člověk dobře vypožorovat kupříkladu na drogové kriminalitě, a to zejména v těch zemích, kde mají vůči tomuto segmentu kriminality dosti nekompromisní přístup, jako jsou některé asijské země či obecně Spojené státy americké. Zde takovýto postup podle mého názoru, nejen že neodstrašuje, ale přímo selhává, když sice polapení pachatelé jsou přísně potrestáni, ale dalším to nijak nebrání v páchání trestné činnosti. Tyto země jsou pak paradoxně jedněmi z těch, kde je trestná činnost spojená s drogami velice četná. Zpřísnění postihů v těchto případech mívá spíše ekonomické důsledky a to takové, že cena finálního produktu jde nahoru. To ovšem drogově závislým nezabraňuje v aplikaci drogy a v jejím poptávání.

Preventivní funkce trestu, tak podle aktuálnějších poznatků není spatřována v tvrdosti trestu, ale v tom, že trest se stává neodvratitelným. Zde ovšem musí nastoupit i efektivní rozkrývání kriminality a vskutku důsledné postihování, aby pojem neodvratitelnosti nezůstával pouze pojmem prázdným. Pokud bude pachatelovi trestné činnosti, u které je recidiva více pravděpodobná, dáno pocítěno, že trest je neodvratný a přijde, účinek nebude jistě záporný. Preventivní funkce trestu pak má lepší výsledky směrem k osobám, které se pohybují ve středních či vyšších sférách společnosti, které mají před sebou vidinu zostuzení a ztrátu společenského statutu a nabytých statků, která funguje poměrně dobře.¹¹⁴

5.2.1.1.3 Funkce nápravná, resocializační a reintegrační

Nápravná a resocializační funkce trestu je dnes pravděpodobně jednou z nejvíce přijímaných a žádaných možností, jak se snažit efektivně snižovat kriminalitu a recidivu pachatelů trestné činnosti. Trest by měl působit převýchovným a resocializačním způsobem. Na pachatele by se zejména během trestu odnětí svobody mělo působit tak, aby získal, či znovu získal základní společenské hodnoty a rovněž perspektivu pro budoucí život v normální lidské společnosti.

¹¹³ MEZNÍK, Jiří, Věra KALVODOVÁ a Josef KUČHTA. *Základy penologie*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 1995, 75 s. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, č. 132. ISBN 80-210-1248-X. 6 s

¹¹⁴ MEZNÍK, Jiří, Věra KALVODOVÁ a Josef KUČHTA. *Základy penologie*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 1995, 75 s. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, č. 132. ISBN 80-210-1248-X. 7 s.

Zásadním cílem by měl být požadavek, aby trestnou činnost neopakoval, což bohužel bývá úkol z nejtěžších. Některé názory však zastávají v případě konkrétních pachatelů skeptický pohled na jejich možnou nápravu.¹¹⁵ Bohužel praxe ukazuje, že takovýto pachatelé, recidivisté, trestnou činnost páchat budou, ačkoliv na ně bude působeno rozličnými resocializačními programy. V takových případech bude nutno takové pachatele jasně identifikovat a vztáhnout na ně spíše izolační funkci trestu, pakliže náprava nebude zjevně možná.

5.3 Profil recidivujícího pachatele

Recidivní pachatel je velice široký pojem, který se v odborné literatuře charakterizuje různými výklady a hledisky. Za recidivistu by například při extenzivním výkladu tohoto pojmu byl považován pachatel, který se opakovaně dopustil jakékoliv trestné činnosti a spáchal tak recidivu z kriminologického hlediska. To by zřejmě nebylo správné, protože nálepka recidivisty obecně označuje pachatele, který je pro společnost silně nežádoucí. Jako recidivistu je ale spíše lepší označovat pachatele, který spáchal znovu trestný čin, ačkoliv byl již za předchozí trestnou činnost minimálně jednou pravomocně odsouzen a co víc byl potrestán. Recidivistu lze takto definovat, neboť je charakterizován nejlépe právě tím, že je to pachatel opakované trestné činnosti a to takový, u kterého se již předchozí potrestání minulo účinkem a on v takovémto jednání i nadále pokračuje. Resocializační a nápravné postupy u něj tedy minimálně jednou významně selhali a již bude možné usuzovat, že náprava takového pachatele bude obtížná, ne-li vzhledem k případným spáchaným závažným zločinům skoro nemožná.¹¹⁶

Pod vyšší zmíněnou definici recidivisty ovšem nebudou zahrnováni pachatelé, kteří sice odsouzeni již byli, ale jednalo se o případ ne příliš závažného trestného činu, kupříkladu se bude jednat o trestný čin nedbalostní, a nějakého podobného trestného činu se dopustili opakovaně, aniž by tím vyjadřovali svůj negativní postoj vůči společnosti či hodnotám, které má trestní právo za cíl chránit. Takovéto náhodně trestný čin opakující pachatele odborná literatura nazývá často

¹¹⁵ MEZNÍK, Jiří, Věra KALVODOVÁ a Josef KUČTA. *Základy penologie*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 1995, 75 s. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, č. 132. ISBN 80-210-1248-X. 7 s.

¹¹⁶ KOLEKTIV AUTORŮ., *Osobnost pachatele*. Praha: Výzkumný ústav kriminologický při Generální prokuratuře ČSSR, 1985. ISBN 59-205-85, 89 s.

jako takzvané pseudorecidivisty.¹¹⁷ Mezi recidivisty se nadále nebudou zpravidla řadit ani takzvaní sérioví pachatelé a pachatelé intenzivní, se kterými pracuje anglická respektive německá literatura, kde tyto pojmy označují pachatele, kteří se dopouštějí více stejných trestných činů následujících krátce po sobě.¹¹⁸

Recidivní pachatele pak jednotlivý odborníci a vědní obory třídí do rozličných skupin. Zejména podle toho, jakého druhu trestné činnosti se dopouštějí například majetkové, násilné, či v sexuální oblasti a tak dále. Dále například kolikrát recidivují, jak závažné trestné činnosti se opakovaně dopouštějí či jak dlouhý interval proběhl mezi opětovným spácháním trestného činu po výkonu trestu. Významný pohled na recidivisty pak přináší psychologie a to zejména vzhledem k jejich případným poruchám v chování, či jejich inteligenční vyspělosti. Jako příklad takového třídění recidivních pachatelů lze čistě pro ilustraci uvést již poněkud starší rozdělení japonského kriminologa Yoshimasuho, který rozdělil recidivisty do čtyř skupin podle toho jakou a jak zaměřenou trestnou činnost tito pachatelé páchají, takto¹¹⁹ :

- 1) Recidivisté páchající neustále znovu stejný trestný čin, takzvanou monotropní recidivu.
- 2) Recidivisté páchající trestné činy stejné povahy nebo stejného druhu, takzvanou homotropní recidivu.
- 3) Recidivisté páchající trestné činy spadající do dvou rozdílných skupin trestných činů, takzvanou recidivu ditropní.
- 4) Recidivisté páchající trestné činy, které spadají do různých skupin, takzvaná polytropní recidiva.

Toto rozdělení je uváděno spíše pro ilustraci, neboť takovéto klasifikace recidivujících pachatelů z hlediska jejich specializace trpí často poněkud malou zkoumanou referenční skupinou a zároveň recidivisté nejsou dosti homogenní skupinou, aby nějaké jejich podrobné kategorizace měli v dlouhodobém horizontu

¹¹⁷ SUCHÝ, O., *Příčiny a prevence recidivy*. Praha : ústav kriminologický při Generální prokuratuře ČSSR, 1984

¹¹⁸ KUČTA, J., VÁLKOVÁ H., *Základy kriminologie a trestní politiky*. Vyd. 1. Praha: C.H. Beck, 2005, 568 s. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 80-717-9813-4, 335 s.

¹¹⁹ YOSHIMASU, S., *Über die kriminellen Lebenskurven, citace z: KOLEKTIV AUTORŮ., Osobnost pachatele II* . Praha: Výzkumný ústav kriminologický při Generální prokuratuře ČSSR, 1985. ISBN 59-205-85, 189 s.

možnost, je přesně zařazovat do skupin. Stále zde bude značná nekonzistence jednotlivých skupin, do kterých by recidivující pachatelé mohli být tříděni.¹²⁰

5.3.1 Osobnost recidivního pachatele

Osobnost recidivního pachatele nemusí být lehké vystihnout a kategorizovat, neboť každý recidivista může být svým způsobem jiný, přesto lze ale najít rysy a charakteristiky osobnosti, jednotící motivy chování, společné většině recidivních pachatelů.

Osobnost recidivisty a její specifika byla s vývojem kriminologie, penologie, forenzní psychiatrie, psychologie či sociologie podrobována během let mnoha výzkumům. O její poznání, pochopení a charakteristiku se snažilo a dodnes snaží mnoho vědních oborů zejména výše zmíněné v čele s předními vědci. Jednou ze základních otázek, kterou si kladou je, zdali se pachatel, který recidivuje a nefungují u něj nápravné postupy a tresty, tudíž představuje značnou hrozbu pro fungující společnost odlišuje v osobnostních charakteristikách od pachatele, který trestnou činnost byť závažnou sice spáchal, ale již jí neopakoval.¹²¹ Jistě se při zobecnění rysů osobnosti a vlastností jednotlivých recidivistů a běžných pachatelů zpravidla lišit bude.

Snaha rozklíčovat osobnost pachatele recidivisty, tedy především její vývoj a determinanty jejího vývoje, její vnitřní řád a dynamiku, je jedním ze zásadních faktorů pro pochopení motivace a původu páčání trestné činnosti a po sléze i k potlačování této trestné činnosti. U recidivistů půjde totiž pravděpodobně lépe porozumět charakteristikám osobnosti, které způsobují přichylnost k nedodržování základních norem společnosti, než u běžných pachatelů trestné činnosti. Recidivisté jsou jako skupina značně imunní vůči pokusům zdravé nekriminální populace, zařadit je zpět do běžné zločinu prosté společnosti. Poznání a do jisté míry ovládnutí osobnosti recidivisty, by mohlo pomoci této

¹²⁰ MAREŠOVÁ, Alena. *Kriminální recidiva a recidivisté: (charakteristika, projevy, možnosti trestní justice)*. Vyd. 1. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011, 302 s. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-807-3381-196, 17 s

¹²¹ KOLEKTIV AUTORŮ., *Osobnost pachatele I*. Praha: Výzkumný ústav kriminologický při Generální prokuratuře ČSSR, 1985. ISBN 59-205-85, 91 s.

nepřizpůsobivosti předcházet, či ji alespoň částečně napravovat a volit takové metody a postupy, aby to bylo možné.¹²²

Recidivující pachatel si svoji trestnou činnost a důvody k jejímu opakování pomocí různých osobnostních rysů omlouvá, ospravedlňuje, ale především racionalizuje. Při páchání trestné činnosti může být účinným postupem k odstranění pachatelových pocitů viny, tedy pokud se nejedná o skupiny recidivistů, kteří vinu vzhledem k defektním osobnostem vinu ani neznají či nepociťují, takzvaná neutralizace. Spočívá například v tom, že pachatel svoje oběti vlastně za oběti nepovažuje, protože jsou třeba členy určitých skupin společnosti, které pachatel považuje za nežádoucí. Pachatel dále nepřijímá odpovědnost za své protiprávní konání, ale sám před sebou ji deleguje na jiné osoby. Pachatel se cítí nespravedlivě posuzován zejména z důvodu domnělé předpojatosti autorit, které ho posuzují, či si své trestné jednání neutralizuje respektováním různých cizích imperativů, které ovšem stojí proti imperativům společnosti, pod hrozbou sankce vyžadovaných.¹²³

Podle kriminologických výzkumů se způsob života recidivistů odvíjí od jakých si chybných vzorců zakořeněných v osobnosti a myšlení, kterými jsou recidivisté determinováni. Jsou jimi například podrobování nepříjemných pocitů a obav z trestu za své vlastní skutky prostřednictvím návykových látek, považování sebe sama za nadřazené vůči ostatním členům společnosti, což je opravňuje k děláním si co chtějí, kladení důrazu na sílu proti slabosti, sebestřednost a snaha vidět se pozitivním nekritickým pohledem, přeceňování vlastních možností, talentu včetně dovedností vyhnout se postihu za své asociální jednání, vyhledávání stimulů odvracejících nudné okamžiky a přinášejících vzrušení jako důsledek časté rozumové zahálčivosti, neschopnost vytvářet rozumové úsilí trvající delší dobu a celková absence schopnosti vytrvat při konání nějakých úkolů či dlouhodobě uskutečňovat nějaký záměr.¹²⁴

Recidivující pachatelé trestné činnosti při jejím páchání vykazují specifické strukturální souhrnné znaky osobnosti. Kriminální jednání se stává jakýmsi

¹²² KUCHTA, J., VÁLKOVÁ H., *Základy kriminologie a trestní politiky*. Vyd. 1. Praha: C.H. Beck, 2005, 568 s. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 80-717-9813-4, 339 s.

¹²³ KUCHTA, J., VÁLKOVÁ H., *Základy kriminologie a trestní politiky*. Vyd. 2. Praha: C.H. Beck, 2012, . Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 978-80-7400-429-2, 406 s.

¹²⁴ KUCHTA, J., VÁLKOVÁ H., *Základy kriminologie a trestní politiky*. Vyd. 2. Praha: C.H. Beck, 2012, . Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 978-80-7400-429-2, 408 s.

zvykovým jednáním, kterého se pachatel dopouští takřka automaticky. Důvody kriminálního jednání jsou zejména nezdrženlivost, tedy požadavek co nejrychlejší saturace vlastních potřeb. Dále absence nebo nedostatečná fáze procesu, ve kterém dochází k rozhodování o volbě konkrétního chování či rozhodnutí a některé nežádoucí motivy chování převládají nad jinými, načež dochází rovnou k přechodu na fázi jednání, realizaci chování. U pachatele dochází k zosobňování a vlastnímu výkladu pravidel a norem práva, vzhledem k sebestřednosti jeho osobnosti. Kriminální jednání se u recidivujícího pachatele stává součástí životního stylu, takřka jako kdyby šlo o nějaký získaný pud a k jeho spuštění došlo konkrétní konstelací startovacích vnějších podnětů.¹²⁵

5.3.1.1 Psychopatologie

Mezi recidivními pachateli trestné činnosti se velice často objevují různé poruchy osobnosti. Jako u koherentní skupiny je zde dokonce nejvyšší výskyt těchto poruch, odhady promořenosti recidivistů poruchou osobnosti se pohybují od sedmdesáti do sto procent, což je obrovské číslo, vzhledem k tomu, že v běžné populaci se udává zhruba procento jedno.¹²⁶

U recidivistů se jedná převážně o dissociální poruchu osobnosti dříve označovanou jako psychopatii. Pojem psychopatie se však přestal používat, neboť byl označován jako dehonestující označení takového jedince a jeho osobu urážející. S tímto ústupem od tohoto výstižného a po dlouho dobu používaného termínu příliš nesouhlasím, a ohledně názorů na psychopaty a psychopatii se přikláním například k pregnantním názorům našeho předního psychiatra Radkina Honzáka.¹²⁷

Důležité je zmínit že osoba s dissociální poruchou osobnosti, neboli psychopat, je osoba, která je přičetná, je si vědoma svého jednání a jeho důsledků a je tudíž trestně odpovědná. Jedinci kteří trpí dissociální poruchou osobnosti, neboli psychopati mají velice podobné nebo stejné osobnostní rysy jako recidivisté, což je samozřejmě způsobeno tím, že většina recidivistů se podle mnohých

¹²⁵ BLATNÍKOVÁ, Šárka. Osobnost recidivního pachatele a výkon dlouhodobého trestu. *České vězeňství*. 2005, roč. 2005, č. 1.

¹²⁶ BLATNÍKOVÁ, Šárka. Osobnost recidivního pachatele a výkon dlouhodobého trestu. *České vězeňství*. 2005, roč. 2005, č. 1.

¹²⁷ HONZÁK, Radkin. Portrét psychopata. In: [online]. [cit. 2013-03-26]. Dostupné z: <http://blog.aktualne.centrum.cz/blogy/radkin-honzak>

proběhnuvších výzkumů bude mezi psychopaty, dnes osoby s disociální poruchou osobnosti přímo řadit.

Psychopaty charakterizuje především oproti normální populaci absence svědomí a pocitu viny a nepochopení institutu trestu, což je takřka předurčuje ke kriminální kariéře, se kterou takto postižení jedinci začínají již v útlém věku a po prvních potrestáních a dospělosti přichází často intenzivní recidiva. V závislosti na inteligenci mají vyvinuty dobré manipulativní schopnosti, dokáží úspěšně psychosociálně působit na své okolí a jsou patologickými lháři. Jednají značně impulzivně a s celkovou kontrolou svého jednání mají problémy. Ke svému okolí se chovají parazitickým způsobem.¹²⁸ Bylo by ovšem krátkozraké tvrdit, že všichni psychopati či osobnostně narušení jedinci, jsou pachateli trestné činnosti a notorickými recidivisty. Zejména psychopati s vysokým intelektem se dobře uplatňují v některých sférách zdravé společnosti a i díky svým pokřiveným osobnostním rysům často zastávají velice vysoké společenské posty. Dosti vysoké procento psychopatů oproti normálu bychom mohli najít v profesích, jako jsou vrcholní manažeři, politici a dokonce i právníci.¹²⁹

¹²⁸ HONZÁK, Radkin. Portrét psychopata. In: [online]. [cit. 2013-03-26]. Dostupné z: <http://blog.aktualne.centrum.cz/blogy/radkin-honzak>

¹²⁹ KUČHTA, J., VÁLKOVÁ H., *Základy kriminologie a trestní politiky*. Vyd. 2. Praha: C.H. Beck, 2012, . Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 978-80-7400-429-2, 413 s.

6 Prevence recidivy

Prevence recidivy, je jedním z nejdůležitějších instrumentů pro snahu o dlouhodobé snižování kriminality. Prevence bývá obecně účinnějším a ekonomicky výhodnějším nástrojem, nežli konkrétní nutnost řešení vniklých problémů. Stejně tak je lepší předcházet recidivnímu chování pachatelů nežli, čelit negativním důsledkům jejich opětovné trestné činnosti pro společnost a je pak za opětovné spáchání trestných činů znovu trestat. Pokud ale mluvíme o prevenci recidivy, musíme mít na paměti, že aby k recidivě trestné činnosti mohlo vůbec dojít, musí být nejprve nějaká trestná činnost spáchána. Nejlepší prevencí recidivy tedy logicky bude primárně prevence kriminality jako takové, aby k recidivě pachatelů nemohlo dojít z toho důvodu, že se pachateli trestné činnosti vůbec nestanou.

Prevenci kriminality můžeme vzhledem k tomu jakým skupinám je adresována, či v jaké fázi kriminálních stádií trestné činnosti bude prevence působit rozdělovat na prevenci primární, sekundární a prevenci terciární. Pro prevenci recidivy jako opakování trestné činnosti, bude z takto rozdělených stupňů prevence nejdůležitější takzvaná prevence terciární¹³⁰

Prevence primární je velice široký přístup jak předcházet kriminalitě. Zaměřuje se na společnost jako celek a necílí na konkrétní adresáty či skupiny adresátů. Primární prevence působí na společnost nepřímo zejména celkovou snahou o bezproblémový chod společnosti a vytváření takového sociálního, kulturního a životního prostředí, aby ke kriminalitě docházelo v co možná nejmenší míře, a to jak v nejširším rámci celého státu tak v rámci jednotlivých místních úrovní. Primární prevence se snaží o takové prostředí, ve kterém by ke kriminalitě primárně nemělo vůbec docházet, či pro páchání trestné činnosti budou alespoň velice nepříznivé a stížené podmínky.¹³¹

Sekundární prevence kriminality už naopak od primární cílí na konkrétní skupiny a individua, u kterých je zvýšené riziko kriminálního chování. V rámci sekundární prevence by měli být takovýto jedinci a skupiny identifikováni a rovněž by měli

¹³⁰ ZAPLETAL, Josef. *Prevence kriminality*. 2. přeprac. vyd. Praha: Policejní akademie České republiky, 2005, 108 s. ISBN 80-725-1200-5, 25 s.

¹³¹ ZAPLETAL, Josef. *Prevence kriminality*. 2. přeprac. vyd. Praha: Policejní akademie České republiky, 2005, 108 s. ISBN 80-725-1200-5, 25 s.

být určeny a rozkryty oblasti, kde je hrozba výskytu kriminality. Sekundární prevence by pak měla probíhat přímým a především ranným působením specializovaných institucí a pracovníků zaměřujících se na výchovnou a sociální péči či drogovou problematiku, v konkrétních oblastech a vůči konkrétním rizikovým subjektům.¹³²

6.1 Terciární prevence

Terciární prevence je vzhledem k recidivě pachatele trestné činnosti tou nejdůležitější, protože cílí především na předcházení opakování trestné činnosti, poté co už k ní došlo. Terciární prevence, která se v literatuře označuje také jako prevence postdeliktní, je zaměřena na pachatele trestné činnosti, ale rovněž se snaží předcházet opětovné viktimizaci obětí takovýchto pachatelů, kteří trestnou činnost vůči nim spáchali. Jedná se o přímý postup v rámci předcházení kriminální činnosti a zejména v předcházení jejímu opakování. V terciární prevenci se uplatňují trestní postihy pachatelů a jejich výkon. Zásadní význam vzhledem k možné úspěšné prevenci opakování trestné činnosti u pachatelů, kteří se podrobili trestu a to zejména trestu odnětí svobody, zde bude mít takzvaná penitenciární a postpenitenciární péče.

6.1.1 Prevence recidivy v penitenciární fázi

Jako peniterciární fáze je chápán časový úsek, kdy byl již ten kdo spáchal trestný čin pravomocně odsouzen a rozsudek soudu, který je rovněž pravomocný odeslal odsouzeného pachatele k výkonu trestu. Takovým trestem můžeme rozumět dle širšího nazírání na penitenciární fázi jakýkoliv trest, který trestní zákoník umožňuje ve svých taxativních ustanoveních uložit.¹³³ Soud by měl v případě ukládání trestu za méně závažné trestné činy, zejména u prvopachatelů vždy zvažovat uložení některého z alternativních trestů, který bude ale dostatečně přísný, aby měl možnost či šanci na pachatele preventivně působit. Zároveň uložení podmíněného trestu odnětí svobody může mít na pachatele odstrašující vliv a může mu dát důvod, aby nepokračoval v trestné činnosti. Již při prvních odsouzeních pachatelů by měl být kladen co největší důraz na to, aby pachatel u

¹³² ZAPLETAL, Josef. *Prevence kriminality*. 2. přeprac. vyd. Praha: Policejní akademie České republiky, 2005, 108 s. ISBN 80-725-1200-5, 26 s.

¹³³ ZAPLETAL, Josef. *Prevence kriminality*. 2. přeprac. vyd. Praha: Policejní akademie České republiky, 2005, 108 s. ISBN 80-725-1200-5, 84 s.

kterého je předpoklad, že by mohl v trestné činnosti v budoucnu pokračovat, byl takzvaně podchycen v době, kdy je ještě šance na jeho nápravu. Spolu s trestem by bylo záhodno uložit pachateli zejména ambulantní léčbu jeho případných závislostí, které často vedou k páchání trestné činnosti.

Na pachatele, který se zatím dopustil jen bagatelní trestné činnosti, by dle mého názoru mělo být působeno například tak, aby se mohl zapojit do normální společnosti, která na něj může mít veskrze pozitivní vliv a především motivovat pachatele k práci za pomoci metody odměn a hrozeb. Pro takovéto osoby je možnost uplatnění na trhu práce nedobrá a tedy by měli mít možnost najít si práci na pracovištích, kde by stát motivoval zaměstnavatele k zaměstnání takového jedince, podobně jako je tomu například u zaměstnávání osob s postižením.

Tyto jakékoliv snahy a programy pro prevenci recidivy, však stojí veřejné rozpočty nemalé peníze a tak by na ně měli dosáhnout jen po psychologické a volní stránce vhodné kandidáti. Takováto snaha o začlenění pachatele zpět do společnosti by pochopitelně měla probíhat vedle velmi pečlivě vyměřeného a zvoleného alternativního trestu.

Dobré šance vzhledem k prevenci recidivy by se u některých pachatelů mohlo dosáhnout při použití principů v současné době moderní restorativní justice. Interakce pachatele a poškozeného, může v určitých případech u pachatele vést k lepšímu uvědomění si následků svých činů. Takovéto následky se pak pachatel může snažit ve svém vlastním zájmu odčinit a přímo a lépe tak odškodnit oběť jeho trestného činu. Jelikož pachatel své činy alespoň z části napraví, bude možné proti němu postupovat mírnějším postihem, který nebude mít tak nepříznivý vliv na jeho budoucí život.¹³⁴

Pakliže je pojem penitenciární fáze pojímán restriktivně a v odborné literatuře je tak tomu spíše častěji, považuje se za tuto fázi doba, ve které se odsouzený pachatel octne ve výkonu trestu nepodmíněného odnětí svobody.¹³⁵ Během takového výkonu trestu by se v rámci prevence recidivy mělo působit na odsouzené především tak, aby nedocházelo k rozvinutí negativních jevů souvisejících s prizonizací. Zároveň by odsouzení pachatelé měli být podrobováni

¹³⁴ ZAPLETAL, Josef. *Prevence kriminality*. 2. přeprac. vyd. Praha: Policejní akademie České republiky, 2005, 108 s. ISBN 80-725-1200-5, 87 s.

¹³⁵ ZAPLETAL, Josef. *Prevence kriminality*. 2. přeprac. vyd. Praha: Policejní akademie České republiky, 2005, 108 s. ISBN 80-725-1200-5, 87 s.

důsledným programům, které by umožňovali změny v jejich zaběhnutých vzorcích chování a rovněž by umožňovali zvýšení pravděpodobnosti úspěšného se znovu zařazení do normální společnosti po odpykání trestu odnětí svobody. V úvahu přicházejí zejména rekvalifikační kurzy pro vězně a možnost zvýšit si kvalifikaci v různých oborech, což by jim mělo pomoci při získání pracovního místa po skončení výkonu trestu. Rovněž vykonávání práce přímo ve věznici je více než vhodné pro udržení či vypěstování návyku pravidelně pracovat pro zajištění vlastní obživy.¹³⁶ Jedním ze základních požadavků pro dobu výkonu trestu odnětí svobody, by mělo být naprosté zbavení odsouzených závislosti na návykových látkách, ke kterému by ve věznicích mělo docházet automaticky. Bohužel tomu tak vždy není, protože i ve výkonu trestu mají odsouzení možnost si určitými způsoby tyto látky obstarat. Vzhledem k tomu, že zabránění přístupu k těmto látkám ve věznici, se jeví jako nekompletně a bez výjimky proveditelné. Řešením by mohla být důsledná kontrola přítomnosti těchto látek v těle odsouzených a následné postihy a to včetně ztráty možnosti podmíněného propuštění, přeřazení do věznice s volnějším režimem či dokonce prodloužení uděleného trestu odnětí svobody.

6.1.2 Prevence recidivy v postpenitenciární fázi

Péče o pachatele by nadále pro maximalizaci preventivních účinků měla pokračovat i po penitenciární fázi, takzvanou fází postpenitenciární. Péčí v této fázi rozumíme přístup k pachateli, který již byl propuštěn z výkonu trestu odnětí svobody či výkonu ochranného opatření spojeného s omezením svobody jedince, či podobných opatření u mladistvých pachatelů. Tato fáze by měla cílit především na opětovné začlenění pachatele do normální společnosti, umožnit mu překonat negativní důsledky které s sebou přineslo předchozí omezení jeho svobody, takzvané důsledky prizonizace a snažit se dokončit resocializaci pachatele, ke které zdaleka během trestu odnětí svobody nemusí dojít. Pachatel by měl být v této fázi po určitou individuálně určenou dobu důsledně kontrolován, neboť podle výzkumů dochází nejčastěji k recidivě pachatele do jednoho roku po propuštění na svobodu a pachatel v prvních dnech po propuštění, zejména vězněný delší dobu navíc může trpět jakýmsi strachem ze svobody. V období po

¹³⁶ KUCHTA, J., VÁLKOVÁ H., *Základy kriminologie a trestní politiky*. Vyd. 2. Praha: C.H. Beck, 2012, . Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 978-80-7400-429-2, 415 s.

bezprostředním propuštění z výkonu trestu by měl tento dohled co nejintenzivnější.¹³⁷

Propuštění pachatelé by se takovému dohledu a následné péči po propuštění z výkonu trestu měli podrobovat povinně nikoliv dobrovolně. Měli by fungovat komplexní programy, které by propuštěným umožňovali především získat rychle práci, či by mohli být rovnou povinně po určitou individuálně vymezenou dobu pracovním zařazení. Programy pro propuštěné by měli být koncipovány tak, aby jim umožňovali dodržovat každodenní řád, který by si měli osvojit v průběhu výkonu trestu. Jednalo by se o jakýsi mezistupeň mezi trestem odnětí svobody a plným zařazením pachatele do běžné společnosti a ponechání jeho dalšího vývoje či existence zcela na jeho vůli a schopnostech.

Důsledná péče o pachatele trestné činnosti za účelem předejití recidivy by jistě měla být poskytována co nejširším způsobem, ale měla by se orientovat na pachatele, kteří o ni projevují zájem a u kterých je reálná šance na nápravu a budoucí předejití recidivě. Přílišný idealismus v této oblasti by byl pouhým plýtváním veřejných rozpočtů. Možnost nápravy a návratu do normální společnosti by měl mít takřka každý pachatel, ovšem vůči těm, kteří napřaženou ruku svým chováním odmítli a to dokonce opakovaně, by mělo být napříště přistupováno s nejvyšší tvrdostí a na jejich resocializaci, která je zjevně takřka nemožná, by nemělo být plýtváno finančními a lidskými zdroji na úkor pachatelů u kterých je náprava možná. V této otázce jsem zastáncem co nejvíce pragmatického přístupu oproti nemístnému idealismu. Dovolil bych si použít poněkud abstraktní příměr, že v některých případech, je lepší snažit se zachránit několik a uspět, nežli se snažit zachránit všechny a selhat.

6.1.3 Prevence recidivy u nebezpečných a chronických pachatelů

Některé skupiny pachatelů zejména s poruchami osobnosti, o kterých bylo v této práci již pojednáno, bohužel nejeví známky možné nápravy. Jedná se často o pachatele té nezávažnější trestné činnosti, zejména násilných trestných činů. U takovýchto pachatelů, jakékoliv pokusy o nápravu selhávají, a jejich působení ve

¹³⁷ ZAPLETAL, Josef. *Prevence kriminality*. 2. přeprac. vyd. Praha: Policejní akademie České republiky, 2005, 108 s. ISBN 80-725-1200-5, 98 s

společnosti je pro ni samou velice nežádoucí a nebezpečné. Recidiva kriminálního chování u těchto pachatelů již buďto proběhla, či je téměř jisté, že v případě dané příležitosti proběhne. U takovýchto pachatelů se bohužel jeví, když odhlédneme od nehumanistických postupů, které se v minulosti používaly asi jako jediné východisko možnosti prevence recidivy jejich izolace a to izolace od běžné společnosti dlouhodobá a důsledná. K takovýmto účelům izolace dnes může sloužit dlouhodobý trest odnětí svobody, ale především po něm pro nenapravitelné pachatele následující takzvaná zabezpečovací detence, jejíž ukládání lze průběžně neomezeně obnovovat a nebezpečné jedince tak zadržovat po velice dlouhou dobu.¹³⁸

¹³⁸ KUCHTA, J., VÁLKOVÁ H., *Základy kriminologie a trestní politiky*. Vyd. 2. Praha: C.H. Beck, 2012, . Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 978-80-7400-429-2, 415 s.

7 Úvahy o právní úpravě de lege ferenda

Z celkového pohledu považuji právní reflexi fenoménu recidivy v současném trestním zákoníku za poměrně uspokojivou, nicméně vždy je třeba hledat další možnosti a postupy ke zkvalitnění stávajících právních úprav, zejména s přihlédnutím k fungování takových úprav a jejich účinnosti v praxi. Přihlédnutí ke skutečnosti, že se recidiva odehrála, je možné v rámci několika ustanovení trestního zákoníku, včetně jejího vlivu na výkon trestu. Přesto, že trestní zákoník umožňuje obecně přísnější trestání, nežli předcházející trestní zákony, v oblasti postihu recidivy bych viděl stále určité mezery a rozhodně prostor pro tvrdší tresty a to především v případech závažnější trestné činnosti.

Tyto přísnější trestní postihy by měly ještě více reflektovat ochranu zdravé společnosti před chronickými recidivisty a kariérními zločinci. Jedním z hlavních důvodů pro tento postup by měla být snaha o zamezení šíření takzvané kriminální infekce prostřednictvím pachatelů opakujících trestnou činnost a zamezení pachatelům v budoucí recidivě. V dnešní společnosti se možná příliš hledí na zájmy jednotlivců či menších skupin vůči společnosti jako celku. Možná se jedná o přehnanou reakci na čtyřicetileté období nesvobody, kdy byly naopak zájmy socialistické společnosti silně povyšovány nad zájmy jednotlivce, což bylo pochopitelně nepřijatelné. Silně recidivující pachatele trestné činnosti, však nelze považovat za běžné jednotlivce.

Já osobně se spíše klaním, co se trestní represe týče k protekci kriminální nákazou nestižené společnosti i za cenu tvrdšího postihu nepřizpůsobivých recidivistů. Proti takovýmto rezolutním řešením a značnému omezení osobní svobody a práv jednotlivců se staví mnoho názorů v rámci celé společnosti. K tomu namítám, že k takovýmto represivním opatřením nedochází z čistého nebe, ale po zralé úvaze, poté co sami takto postihované osoby prokázali svou neúctu a nepochopení základních stavebních kamenů společnosti a tudíž by nadále neměli být její součástí. K takovéto exkomunikaci samozřejmě vede dlouhá cesta a pachatel trestné činnosti, by měl mít možnost za intenzivní pomoci celé společnosti z ní sejít dříve, nežli dojde na její konec. Zásadní zde ovšem bude jeho postoj a vůle tuto cestu opustit, neb každý je strůjcem svého jednání. Na paměti však v takovýchto případech vždy musíme mít striktně individuální přístup ke

každému pachateli trestné činnosti a nedopouštět se zjednodušování a generalizací.

7.1 Recidiva a skutkové podstaty

Jako konkrétní zamyšlení nad potenciální možností změny právní úpravy v trestním zákoníku bych rád nadnesl případy, ve kterých se ve skutkových podstatách jednotlivých trestných činů objevuje požadavek recidivy, jako znak skutkové podstaty, buďto ve skutkových podstatách základních, tak především kvalifikovaných. Tyto skutkové podstaty vyžadují buďto přímo speciální recidivu, či zohledňují opětovné spáchání daného trestného činu obecně, kam recidivu můžeme také subsumovat.

Příliš nerozumím záměru zákonodárce, proč je takto recidiva jako znak dané skutkové podstaty reflektována jen u některých konkrétních trestných činů, mezi kterými však nevidím jasnou souvztažnost a naopak u některých trestných činů kde by bylo záhodno recidivu reflektovat tyto kvalifikované skutkové podstaty chybí.

Jelikož je recidiva v těchto případech především znakem skutkových podstat kvalifikovaných a tudíž podmiňuje použití vyšší trestní sazby, nemůžu se s takovouto úpravou nežli ztotožnit, ale viděl bych možnost učinit její reflexi ve skutkových podstatách poněkud systematicky logičtější a zejména ji použít u mnohem více skutkových podstat trestných činů napříč zvláštní částí trestního zákoníku.

8 Závěr

Ve svojí diplomové práci, jejíž téma bylo zpětnost v trestním právu, jsem se snažil postihnout problematiku fenoménu recidivy, tento pojem detailně přiblížit a rozebrat jak z hlediska vývoje úpravy recidivy v trestním právu, tak především z pohledu současné právní reflexe a úpravy recidivy v trestním zákoníku. Rovněž jsem nastínil, jak s jevem recidivy pracují neprávni, ale právu blízké a s právem související vědní disciplíny jako především kriminologie a penologie. V práci jsem se pokusil stanovit profil a přiblížit osobnost recidivujících pachatelů a navázal možnostmi a přínosy prevence recidivy, potřebné k předcházení tomuto negativnímu kriminálnímu jevu. Práci jsem zakončil vlastními úvahami o recidivě a recidivistech a krátkým nastíněním pohledu *de lege ferenda*.

O kriminální recidivě mohu tvrdit, že je velice nežádoucím a nebezpečným jevem ve společnosti, a že starší trestněprávní úpravy ji reflektovali poněkud povrchně, či ne zcela odpovídajícím způsobem. Naopak současná právní úprava trestního zákoníku se mi jeví jako poměrně zdařilá co se reflexe s recidivy týče, přesto bych však viděl prostor pro zpřísnění některých ustanovení, zejména směrem k chronickým a společensky silně nežádoucím recidivistům. Současnou právní úpravu recidivy v trestním zákoníkům jsem podrobně a věřím že i kvalitně rozebral. Na úpravu recidivy v trestním zákoníku jsem se zaměřil především jako na přitěžující okolnost, důvod k mimořádnému zvýšení trestu odnětí svobody, znak skutkových podstat a v neposlední řadě jako na skutečnost, která zpravidla ovlivní typ věznice, do které může být pachatel zařazen, k výkonu trestu odnětí svobody.

Samostatnou rozsáhlejší kapitolu jsem věnoval pohledu na recidivu z hlediska kriminologického a penologického a rovněž profilu pachatele recidivisty. Této problematice a zejména pak problematice recidivních pachatelů a jejich osobnostním rysům, kteráž mne osobně velice fascinuje, by bylo záhodno věnovat mnohem širší prostor a zhodnocení, než jaké předkládám v práci, ale přesto je tato problematika vzhledem k danému rozsahu práce zpracována věřím uspokojivě. Snažil jsem se zde především o jakýsi jednotící pohled na recidivní pachatele trestné činnosti.

V případě prevence recidivy jsem se zaměřil na její prevenci především v takzvané penitenciární a postpenitenciární fázi a na prevenci u těžko napravitelných a nebezpečných recidivistů, k nimž se vyjadřuji i v části práce týkající se úvah de lege ferenda a proti takovým to recidivistům navrhuji ze svého pohledu tvrdší postup. Bohužel se mi z důvodů velké časové náročnosti a horší dostupnosti pramenů do práce nepodařilo zakomponovat předpokládanou kapitolu, kde bych se zabýval komparací naší a zahraniční právní úpravy čehož lituji, ale s rozsahem práce jsem i tak spokojen.

Recidivu považuji za nanejvýš z trestněprávního hlediska zajímavý, ale především závažný jev, jehož výzkum, postih a prevence se nesmí v budoucí době podcenit. Naopak by tento jev měl být stále hlouběji zkoumán, aby mohla přicházet stále dokonalejší trestněprávní úprava, která by se dokázala s recidivou co nejúspěšněji a nejefektivněji vypořádat.

9 Summary

The topic of this thesis is „recidivism in criminal law.“ Work is focused on phenomenon of recidivism. First goes an explanation of recidivism as a concept from different point of views. Of course, the most important is a criminal law point of view. Criminal law explains recidivism as a negative phenomenon, when lawfully convicted offender commits another crime.

The next part of work is discussing legal development of recidivism conception. The essential part of work is focused on actual Criminal code and reflection of recidivism in it. Work continues with approach of criminal law connected sciences as criminology and penology, because criminology and penology are one of the most related sciences with recidivism and their approach and thoughts helps constitute particular legislation in criminal law. Influence of recidivism on perpetual offenders punishment is also included. In this criminology part is also reflected profile of recidivists or perpetual offenders, their personalities, similar features and habits of these special and usually greatly dangerous offenders.

The next part is dedicated to prevention. Prevention is one of the most important and effective instrument in a struggle with recidivism. Thesis works especially with penitentiary and postpenitentiary prevention, that has the biggest influence in repetiton of criminal behavior. The last part of work contains mostly authors own thoughts and reflections de lege ferenda.

10 Použitá literatura a právní předpisy

10.1 Literatura

KÁBRT J., KUCHARSKÝ P., a kol. *Latinsko-český slovník*. V nakl. Leda vyd. 1. Praha: Leda, 2000, 576 s. ISBN 80-85927-82-9

KRAUS, J., a kol. *Nový akademický slovník cizích slov A-Ž*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2005, 879 s. ISBN 80-200-1351-2

KRATOCHVÍL, V. a kol. *Kurs trestního práva: trestní právo hmotné : obecná část*. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2012, 961 s. Právnícké učebnice (C.H. Beck). ISBN 978-807-7400-042-80.

NOVOTNÝ, O. VANDUCHOVÁ, M. GRIVNA, T. a kol. *Trestní právo hmotné*. 1 obecná část., 6. přepracované. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2010, 583 s. ISBN 978-80-7357-0

MAREŠOVÁ, Alena. *Kriminální recidiva a recidivisté: (charakteristika, projevy, možnosti trestní justice)*. Vyd. 1. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011, 302 s. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-807-3381-196

NOVOTNÝ, F., SOUČEK, J. *Trestní právo hmotné*. 3. rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, 393 s. ISBN 978-807-3802-912.

SUCHÝ, O. *Recidiva. Komparativní studie*. Praha : VÚK, 1971

KUKLÍK, J. a kol., *Dějiny československého práva: 1945-1989*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2011, 426 s. ISBN 978-808-7284-179

SOLNAŘ, V., FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D., VANDUCHOVÁ, M. *Systém českého trestního práva. Část III. Tresty a ochranná opatření*. Vyd. 1. Praha: Novatrix, 2009, [942] p. ISBN 978-802-5440-339

ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník: komentář I. § 1 až 139*, 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2012, 1464 s. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-428-5

ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník: komentář II. § 140 až 421*, 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2012, 1464 s. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-428-5

NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J. a kol. *Kriminologie*. 3. vyd. Praha : ASPI – Wolters Kluwer, 2008

MEZNÍK, J., KALVODOVÁ V., KUČHTA J. *Základy penologie*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 1995, 75 s. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, č. 132. ISBN 80-210-1248-X

KUČHTA, J., VÁLKOVÁ H., *Základy kriminologie a trestní politiky*. Vyd. 2. Praha: C.H. Beck, 2012, . Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 978-80-7400-429-2

LATA, Jan. *Účel a smysl trestu*. 1. vyd. Praha: LexisNexis, 2007, 114 s. Knihovnička LexisNexis. ISBN 978-808-6920-245

KOLEKTIV AUTORŮ, *Osobnost pachatele*. I Praha: Výzkumný ústav kriminologický při Generální prokuratuře ČSSR, 1985. ISBN 59-205-85

SUCHÝ, O., *Příčiny a prevence recidivy*. Praha : ústav kriminologický při Generální prokuratuře ČSSR, 1984

ZAPLETAL, Josef. *Prevence kriminality*. 2. přeprac. vyd. Praha: Policejní akademie České republiky, 2005, 108 s. ISBN 80-725-1200-5

10.2 Články

CHROMÝ, Jakub. K právnímu pojetí recidivy v novém trestním zákoníku. *Trestněprávní revue*. 2009, roč. 8, č. 11, s. 325-358

VEJBĚROVÁ, Andrea. *Trest odnětí svobody a jeho vliv na recidivu.*, ve sborníku: *Olomocké právní dny*. 2009, 355-261 s.

BLATNÍKOVÁ, Šárka. *Osobnost recidivního pachatele a výkon dlouhodobého trestu*. *České vězeňství*. 2005, roč. 2005, č. 1.

HONZÁK, Radkin. *Portrét psychopata*. In: [online]. [cit. 2013-03-26]. Dostupné z: <http://blog.aktualne.centrum.cz/blogy/radkin-honzak>

10.3 Právní předpisy

Zákon č. 40/2009 Sb. Trestní zákoník, v platném znění

17/1852 Ř.z. - 117/1852 Ř.z. - Zákon trestní o zločinech, přečinech a přestupcích

Zákon č. 86/1950 sb. trestní zákon

Zákon č. 140/1961 Sb. Trestní zákon

Zákon č. 218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže, v platném znění

Zákon č. 269/1994 Sb. o Rejstříku trestů, v platném znění

Zákon č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody, v platném znění

10.4 Ostatní

<http://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2012.aspx>